

2546

3R26

9 64

11

6362

3K26
9-64

07 JUN 2005

20 NOV 2008

№ 14 ԴՈՒՍՍՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՖԵԴԵՐԱ-
ՏԻՎ ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Պրոլետարներ բոլոր սրկրների, միացե՛ք!

Լ Ե Ն Ի Ն

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻԼԻՉ ՈՒԼԵԱՆՈՎ

ԳԵԱՆՔԻ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԱՐԳՄ. Ա. ԿՈՑԻՆԵԱՆ

ՀՐԵՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ԽՈՍԿԵԱ—1918

363 588

ԹԱՆԿԱԳԻՆ

ՆԱԴԵԺԴԱ ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆՈՎՆԱՑԻՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գրքովը սղագրութիւնն է այն ձառի, որ ես արտա-
սանել եմ 1918 թի սեպտեմբերի 6-ին Պետրոգրադի Խոր-
հրդի նիստում: Ընկերները յատուկ պահանջում էին ինձնից՝
տառնձին գրքովով հրատարակել այդ ձառը, որպէսզի ընկեր
Լենինի կենսագրութեանը կարողանային ծանօթանալ հնարաւո-
րապէս լայն բանտրական և զիւղացիական շրջաններ:

Իմ ձառի մէջ, հասկանալի է, տրւած է ընկեր Լենինի
կեանքի ու գործունէութեան ամենաթուրցիկ ակնարկը: Ես մը-
տաղրել էի մշակել ու լրացնել այս ձառը: Բայց ընթացիկ
սշխատանքը, խորապէս ցաւում եմ, թոյլ չտւեց ինձ՝ նոյնիսկ
ուշադիր վերընթեռնել սղագրութիւնը: Ես զգում եմ, որ չեմ
ասել տասնորդական մասն այն ամենի, որ կարելի է և պէտք է
սսել ընկեր Լենինի կեանքի ու գործունէութեան մասին:

Այս գրքովը լո՞՞թ թոյլ սկիզբը կղնի ընկեր Լենինի այն
կենսագրութեան, որ պէտք է գրւի դեռ ևս: Աւելին չէ յաւակ-
նում այս գրքովը:

Պետրոգրադի Խորհուրդն որոշել է միաժամանակ լոյս
ընծայել այս գրքովը նաև ֆրանսերէն, գերմաներէն ու անգ-
լերէն:

Ինձ մնում է միայն ներողութիւն խնդրել ընկեր Լենինից
որա համար, որ ես համարձակւեցի հրապարակով մի քանի քան-
ասել, որ ընկեր Լենինը հաւանաբար կզերադասէր անյայտ թող-
նել լայն հասարակութեան: Բանտը դասակարգը պարտաւոր է
իմանալ իր երախտաւոր առաջնորդի կենսագրութիւնը:

Ն. Լ Ե Ն Ի Ն

Ընկերներ! Վերջին շարաթը կարելի է Լենինի շարաթ անւաներ: Ես կարծում եմ, որ ես բնաւ չափազանցրած չեմ լինի, եթէ ասեմ, որ Պետրոգրադի, ամբողջ Ռուսաստանի, այլ և համայն աշխարհի խրաքանչիւր մի բանւոր՝ որքան որ նրան հասել է ընկ. Լենինի վրայ գործւած չարձակման լուրը՝ այս սաղնապալի օրերին ուրիշ միտք չի ունեցել, բան այն միտքը—կառողջանա՞ց արդեօք, միջազգային համմուռնայի վիրաւոր առաջնորդը: Եւ ես երջանիկ եմ, ընկերներ, ուրախ լուր հաղորդելով Ձեզ՝ այսօր, վերջապէս, մենք կարող ենք ընկեր Լենինի սպաքինումը լիապէս ապահովւած համարել: (Բուռն ծափեր):

Ընկերներ, իմ ձեռքին է հէնց իր խօսք ընկեր Լենինի գրած հեռագիրը: (Բուռն ծափեր): Այս հեռագիրը խփւած է այսօր, ցերեկւայ ժամը 1-ին և 10 բ. Կրեմլից: Այդ, բստ երևոյթին, ընկեր Լենինի առաջին հեռագիրն է նրա կազդուրման սկզբից: Ընկեր Լենինը մի բանի գործնական ցուցմունքներ է տալիս և հեռագիրը վերջացնում հետևեալ խօսքերով. «Գործերը ֆրոնտում յաջող են գնում. չեմ կասկածում, որ էլ աւելի լաւ կգնան»: (Ծափեր): Այդպիսով, ընկերներ, պարզ է մի բան, որ ընկեր Լենինը պիտի ապրի (ծափեր, սփայլիս) ի սարսափ

կոմմունիզմի թշնամիների և ի բերհրանս կոմմունիստ-պրոլետարների:

Ընկերներ, ինքնին հասկանալի է, որ այս դահլիճում մի մարդ անգամ չկայ, որ բնագիտությունը ամբողջ կամ լիակատար չիմանար, թե ո՞վ է Լենինը: Իւրաքանչիւր բանւոր լսել է Լենինի մասին, գիտէ որ նա հակա մի դէմք է համաշխարհային բանւորական ամբողջ շարժման պատմութեան մէջ: Իւրաքանչիւրն այնքան է բնակարար «Լենին» բառին, որ չէ խորհում վերջիվերջոյ յատկապէս ի՞նչ է արել ընկեր Լենինը միջազգային և ուսումնասիրական շարժման համար: Իւրաքանչիւր պրոլետար գիտէ, որ Լենինը—դա առաջնորդ է, Լենինը—դա համաշխարհային կոմմունիզմի առաքեալ է: (Մտփեր): Բայց ես կարծում եմ, ընկերներ, որ մենք աւելի պատիւ արած չենք լինի այսօր մեր ուսուցչին ու առաջնորդին, քան այն, որ ես, որ բաւականին մանրամասն գիտեմ ընկեր Լենինի կենսադրութիւնը—ինձ բազմ է վիճակէլ տասնեակ տարուց աւելի ամենատերաւ յաշխատակցութեամբ ձեռք-ձեռքի աւած աշխատել ընկեր Լենինի հետ—և որ ես այսօր առիթից օգտւեմ, որպէսզի աւելի թարմիկ բարեկամներին ու հին ընկերներին, որ հնարաւորութիւն չեն ունեցել այնպէս մօտից գիտել ընկեր Լենինի զօրծունէութիւնը, պատմել ընկեր Լենինի փաստական կենսադրութիւնը թէկուզ համառօտ կերպով: (Բազմաթիւ ձայներ. «Խնդրում ենք»), «Խնդրում ենք»):

* * *

Վլադիմիր Իլիչ Լենին-Ուլեանովն այժմ 48 տարեկան է: Նա ծնւել է 1870 թ. ապրիլի 10-ին Սիմբիրսկ քաղաքում: Եւ իր կեանքի 48 տարիներէն ընկեր Լենինը գրեթէ 30 տարիներն ամբողջապէս նւիրել է յօղու աղատագրական շարժման աշխատանքի:

Ընկեր Լենինի հայրը՝ ժողովում բանւոր, Վոլգայի վրայ ժողովրդական դպրոցների տեսուչ էր և վայելում էր իր շրջանի գիւղական և քաղաքային գաղութների ուսուցիչների շերտ սերը:

Ընկեր Լենինի մօրն էս անձամբ էլ էի նանաչում: Նա մեռաւ 1913 թ.ին: Ալեքսանդր III զբլխատեց նրա անդրանիկ որդի Ալեքսանդր Ուլխանովին: Անուհետեւ նա իր մայրական քնքշանքը նւիրեց Վլ. Իլիչին: Եւ ընկ. Լենինը, իր հերթին, քնքշոյ սիրում էր վշտից կբւած իր մայրիկին:

Սպրեւով էմիգրացիայում, ցարական հառափարութիւնից հալածւած, ընկ. Լենինը կտրւում էր ամենամեծագիւղի աշխատանքից, որ յատկապէս դնայ Շվեդիա, աեսնի այնտեղ իր մօրն և նրա կեանքի վերջին օրերը պայծառացնի:

Գիմնադիան աւարակուց չեսոյ Վլ. Իլիչը մտաւ Կազանի համալսարանի իրաւաբանական ֆակուլտէն: Մայրաքաղաքի համալսարանների դռները, որպէս զխատւած տերրորիստի եղբօր, փակ էին նրա առջև: Սակայն Վլ. Իլիչն երկար ժամանակ ուսանող չմնաց: Մի ամսից չեսոյ նրան համալսարանից ար-

տարսեցին ուսանողական չեղափոխական շարժման մասնակցելու պատճառով: Միայն չորս տարուց յետոյ Վ. Իլիչը հնարաւորութիւն ունեցաւ քննութիւն տալու:

Իրաւարանական ասպարէզը, սակայն, չէր գրաւում ընկեր Լենինին: Վ. Իլիչը միշտ շատ հեզնական տոնով է պատմել իր իրաւարանական («պրակտիկալ») սակաւաթիւ օրերի մասին: Ընկեր Լենինը մղւում էր միանդամայն ուրիշ կողմ: Նա չեղափոխական գործունէութեան էր տենչում:

* * *

Ընկեր Լենինը կարծես կանգնած է չեղափոխական-նարոզնիկների հին սերնդի և չեղափոխական-մարքսիստների նոր սերնդի անջրպետում: Ընկեր Լենինն ինքը մասնակցել է ուսանողական նարոզնիկական խմբակներին, բայց զեռ այն ժամանակ էլ մի օտքով կանգնած էր մարքսիստական բանակում:

Սակայն, Վ. Իլիչը արեամբ շողկապւած է չեղափոխական-աւերորիստների առաջին սերնդին, այն փառաւոր գործիչներին, որոնց անուններն այսօր էլ շողում են որպէս կուրացուցիչ աստղեր, — որովհետեւ նրանք սպանում էին ոչ թէ ժողովրդի բարեկամներին, ինչպէս այդ անում են այժմ աշ-էսէրականութեան թշուա զանաճները — այլ սպանում էին ժողովրդի ախրաններին ու գահիճներին: Վ. Իլիչն արեամբ շողկապւած է մարտիկների այդ

սերնդին: Նա այդ սերնդին շողկապւած է իր եղբայր Սիլքեսանդր Իլիչ Ուլեանովի միջոցով, որ «Նարոզնայեա Վոլիայի» ականաւոր գործիչն էր և որ զրա պատճառով էլ 1887 թ. կախւեց ցարական կառավարութեան ձեռքով:

Ինքն ընկեր Լենինն երբէք նարոզովոյեց չի եղել: Բայց նա մեզ միշտ սփորեցրել է՝ ամենաչեղմ համակրանք ունենալ չեղափոխական փայլուն գործիչներին, չեղափոխական-նարոզնիկների առաջին սերնդի այդ պէտաղայի հանդէպ: Լենինը, սկսած այն ժամանակից, ինչ քաղաքական գիտակից կեանքով է ազրում, երբէք չի ընդունել նարոզնիկական թէորիաները: Նա աչքի ընկաւ այն ժամանակ, Լրբ սկսեց պայքարել չեղափոխական նարոզնիկութեան դէմ: Միխայիլովսկու կարուկ հակաճառօղն է եղել նա: Սոցիալիստական գործունէութեան ասպարիզում նա իրեն առաջին փտօրը փաստակեց յատկապէս նարոզնիկութեան դէմ պայքարի մէջ: Բայց ո՛չ որ այնպէս չէր յարգում և բանւորներին ուսուցանում յարդանք ունենալ ցարիդմի դէմ այդ առաջին մարտիկների հանդէպ, որպէս Վ. Իլիչը:

Ընկեր Լենինի աչրում անհասանելիօրէն բարձր են կանգնած այնպիսի գործիչներ, որպիսիք են ժելեարովը և Սաֆիա Պերովսկայան — մարդիկ, որ 70-ական թւականների վերջերին և 80-ական թւականների սկզբին, երբ Ռուսիան ժողովուրդների համար բանա էր, Լրբ ծանր էին շնչում ազատութեան բարեկամները, Լրբ Ռուսաստանում բանւորները նոր

էին սկսում դասակարգ կազմաւորել—դրօշ էին բարձրացնում և ուսմբով ու տարեանակով ցարի գէտ գնում: Վ. Իլիչը լաւ էր հասկանում, թէ որքան չիրաւի մեծ և անզրկելի է ուսու լեզափոխութեան անզրանիկ կարապետների երախտը:

Եւ ընկեր Լենինը չէր հրաժարուում այդ ժառանգութիւնից: Նա ասում էր. «Այդ ժառանգութիւնը յատկապէս մեզ է պատկանում: Մեր նպատակն է առաջ տանել այն գործը, որ սկսել է ժելեարովը: Ժելեարովը, որ կապւել էր բանւոր դասակարգի հետ և հերթի դրել սոցիալիստական լեզափոխութիւնը, դա հէնց բոլշևիկ է, դա հէնց կոմմունիստ է: Հասարակական նոր պայմանների մէջ ժելեարովի գործը կատարելու համար—մենք պիտի լեզափոխական մարքսիստներ դառնանք, մենք պիտի մի շնչով շնչենք բանւոր դասակարգի հետ, մեր օրերի լեզափոխական միակ դասակարգի հետ, այն դասակարգի, որ չէ կարող ինքզինքն ազատագրել, չազատագրելով ամբողջ աշխարհը»:—Վյագիմիր Իլիչն առանձնապէս սիրում է և հպարտանում առաջին բանւոր առաջնորդ ատաղձագործ Ստեպան Խալտուրինի գէտըով: Լենինը նրան անձամբ չէր ճանաչում, այլ զրբերից և պատմւածքներից, ինչպէս և մենք ենք ճանաչում: Դուք զիտէք այդ հանճարեղ պրոլետարի պատմութիւնը, որ ոչ միայն պայթեցրեց Ձմերային Ապարանը, այլ որ աւելին արաւ՝ առաջինը բանւոր դասակարգի անունից քողաքական կուլի դրօշը պարզեց ցարիգմի գէտ: Ընկեր Լենինն ասում էր.

«Երբ մեզնում հարիւրաւոր պրոլետարներ կլինին Խալտուրինի նման, երբ նրանք այլևս եղակիներ չեն լինի, որոնք ուսմբով կամ տարեանակով գնում էին այս կամ այն անհատ միւխտարի գէտ, — երբ նրանք զլուխ կկանգնեն միլլիոնաւոր բանւոր դասակարգին,—այն ժամանակ մենք անպարտելի կլինինք, այն ժամանակ ցարիգմի վախճանը կգայ, իսկ նրանից լետոյ նաև բուրժուազիայի ախրապետութեան վախճանը»:

Առանձնապէս աչքի է ընկնում ընկեր Լենինի սիրալիր վերաբերմունքը գէտի այն պրոլետարները, որոնք փոքր ինչ բարձրացել են ընդհանուր մակերևոյթից: Գործիչներից մէկը, որին ընկեր Լենինն ամենքից շատ էր գնահատում ու սիրում, բանւոր Իվան Վասիլևիչ Բաբուշկինն էր, որի հետ միասին այստեղ, Պետրոգրադում 90-ական թւականներին ընկեր Լենինը սկսել է իր աշխատանքը, որի հետ միասին հիմք է դրել բանւորական առաջին խմբակներին, միասին վարել բանւորական առաջին գործադուլները, միասին մասնակցել «Искра»-ի («Կայծեր») կազմակերպութեան: 1905 թ. լեզափոխութեան մէջ այդ ընկերն ականաւոր դեր կատարեց, և միայն 1907 թ. Վ. Իլիչը պատահաբար տեղեկացաւ սիբիրցի բարեկամներից, որ Բաբուշկինին գէտերալ Ռենենկամպը գնդակահարել է Սիբիրում:

Ի. Վ. Բաբուշկինին և Շելդուևովին, որ տակաւին կենդանի է և որին ճանաչում են Պիտերի բանւորները (նա այժմ կուրայել է)—բանւորների

միջին ելած այդ ականաւոր մարտիկներին ընկեր
 Լենինը սիրում էր ինչպէս եղբայրների, նրանց
 շքինակ էր բերում մեզ, նրանց մէջ աեսնում իսկա-
 կան կարապետներ, ծագող բանւորական չեղափո-
 խութեան իսկական առաջնորդներ:

* * *

Ընկեր Լենինի գործունէութեան առաջին շրջ-
 ջանք, ինչպէս և ինտելիկենցիայի միջին ելած շատ
 չեղափոխականների—ուսանողական խմբակների մէջ
 անցաւ: Երբ ընկեր Լենինն արտաքուէն Կազանի
 համալսարանից, նա չաջանեց Պետրոգրադում: Եւ
 նա մեզ պատմում էր, թէ ինչպէս, արդէն Սամա-
 րալում իսկ հեշտութեամբ մարքսիստական իդէա-
 ներով փարակելով՝ նա մասն էր գալիս Պետրոգրա-
 դում և մարքսիստ էր որոնում: Բայց մարքսիստ-
 ների «տեսակն» այն ժամանակ չափազանց հազա-
 ցիւտ բան էր: Պիտերում մարքսիստ չկար և օրը
 ցերեկով նրազով պէտք էր փնտրել: Ամբողջ ինտել-
 լիգենցիայի մարքին իշխում էին նարոզնիկները, իսկ
 բանւոր գասակարգը դեռ նոր էր հաղորդակից
 գառնում քաղաքական կեանքին:

Եւ ահա պատանի ընկեր Լենինը 1—2 տա-
 րուց չեառջ Պետրոգրադում բանւորական առաջին
 խմբակցութիւններն է ստեղծում, իր շուրջը հա-
 մախմբում մարքսիստ-ինտելիկենանների առաջին
 խումբը: Եւ մի կարճ միջոցից չեառջ արդէն դրա-
 կան ասպարիզում ընկեր Լենինը սուր է բանեցնում

նարոզնիկների վաղեմի առաջնորդ Ն. Կ. Միխայլով-
 սիու դէմ: Լենինը (Իլ'ին մականունով) հանդէս է
 գալիս անտեսադիտական մի շարք փայլուն յօդաւո-
 ներով, որոնք մի անգամից նրա համար անուն են
 վաստակում: Եւ մէկէն իսկ նարոզնիկական ինտել-
 լիգենտ շրջաններում որոշ իրարանցում է նկատ-
 ւում: Տիրաբար ու զօրաւոր մէկը շարժեց մանր-
 բուրժուական եահիեր: Սկսեց շրի շարժումը: Հո-
 րիգոնում նոր դէմք երևաց: Մէկն արթնացնում էր:
 Նոր ու թարմիկ շունչ զգացւեց:

Պետրոգրադում մարքսիստ ուրիշ գործիչների
 և չիշածս առաջին բանւորների հետ ընկեր Լենինը
 ստեղծում է «Պայքարի Իաշնակցութիւնը յանուն
 բանւոր գասակարգի ազատագրութեան» (Союз
 Борьбы за освобождение рабочего класса): Այդ
 կեանագործում է բանւորական առաջին գործադու-
 ները, գրում պարզ ու համեստ խմորատիպ առաջին
 թռուցիկները, որոնց մէջ ձևակերպում է Պետեր-
 բուրգի բանւորների տնտեսական պահանջները: Այդ
 պահուն Լենինը հրատարակում է իր առաջին ան-
 լեզալ բրոշիւրը «Տուգանքների մասին» (О штра-
 фаж), բրոշիւր, որ այժմ արդէն մոռացւած է, բայց
 որ իր շարագրութեան պարզաբանութեամբ ու
 հանրամատչելիութեամբ գաստական օրինակ է մարք-
 սիզմը հանրամատչելի գարձնելու:

Այն պահուն հէնց այդ էր էական—տուգանք-
 ների շուրջն պղիտացիա մղել, հրահրել տնտեսա-

կան կոնֆլիկտները, իւրաքանչիւր անտեսական գործադուլ բարձրացնել մինչև քաղաքական անցքի մակերևոյթը: Եւ Վլադիմիր Իլիչն իրեն չատուկ խանդավառութեան ամբողջ թափով նւիրուած է այդ գործին: Գիշերը, և ցերեկն անց է կացնում բանւորական կվարտաններում (թաղերում): Նրան հետապնդում է ոստիկանութիւնը: Նա բարեկամների մի փոքր խմբակ ունի միայն: Ժամանակի այսպէս կոչւած չեղափոխական ամբողջ ինտելլիգենցիան անբարեացակամ է դիմաւորում նրան: Այդ մի ժամանակ էր, որ չափացանց հեռու չէր այն պահուց, երբ նա բողոքներն այրում էին Պլեխանովի առաջին, մարքսիստական հեղինակութիւնները, որով ուսանել է և Լենինը:

Եւ ընկեր Լենինն այստեղ նոր ուղի էր գծում: Ընդհանրապէս, ընկեր Լենինի ամբողջ գործունէութեան մէջ դուք կարող էք նկատել, որ նա չատկապէս նովատոր է, նա գնում է հոսանքի գէմ, նա նոր պիտ է գծում հասարակական-քաղաքական կեանքում: Եւ 90-ական թվականներին Պետրոգրադում նրան վիճակեց նոր ուղի գծել, ստեղծել, հաւաքել բանւորների առաջին խմբերը, բանւորային իսկապական ինտելլիգենցիայի առաջին խմբեր, որոնց միջից են առաջացել բանւորական արդի չեղափոխութեան շատ առաջնորդներ:

Այժմ շատ յաճախ ժողովրդական կոմիտարները, Խորհուրդը, Խորհուրդների ճամառուսական ճամագումարն են զայիս հեռաւոր Սիբիրի, Ուրալի որևէ

վայրերից բանւորներ, որոնք այժմ Խորհուրդների նախադահներ են, ստեղական շարժման առաջնորդներ: Նրանք զայիս են ընկեր Լենինի մօտ և սկսում չիշեցնել. «Իսկ չիշում էք, որ 90-ական թվականների սկզբին մենք ձեզ հետ այս-ինչ կամ այն ինչ տեղը, եռացուկի պատճառով այս-ինչ անյեղալ թուռցիկն էինք հրատարակում կամ այս-ինչ գործադուլը կենսարկում»): Ընկեր Լենինը միշտ է չիշում նրանց, չափազանց շատ մարդ է հանդիպել նրա նանսապարհին: Բայց նրանք իրենք բոլորը նրան չիշում են: Նրանք դիտեն, որ նա իրենց ուսուցիչն էր, որ նա առաջինն է իրենց մէջ ձգել կոմմունիզմի կայծը. նրանք դիտեն, որ նա իրենց իսկական բարեկամն էր ու առաջնորդը:

90-ական թվականների վերջին մօտ երկար ժամանակ բանտում նստելուց յետոյ ընկեր Լենինը պիտի արքոր գնար: Եւ այնտեղ նա գրական-գիտական վիթխարի աշխատանք է կատարում: Այնտեղ նա գրում է մի քանի աշխատութիւններ, որոնցից միայն երկուսի վրայ կանգ կառնեմ ես: Առաջին աշխատութիւնը մի փոքրիկ բրոշուր է՝ «Ռուս սոցիալ-դեմոկրատների նպատակը»: Այս բրոշուրն այժմ շատ քչերն են կարդում: Բայց անտեսապէս չեամմնաց երկրում սոցիալ-դեմոկրատական շարժման վիճակի խնդիրը մարքսիստութեն դիտելու գլուխ-գործոց է: Այն ժամանակ զեռ վերջնապէս չէր վնուած այն հարցը, թէ ի՞նչ կապ պիտի ունենան բանւորների քաղաքական պայքարը

ցարիզմի դէմ և պրոլետարիատի պայքարը բուրժուազիայի դէմ՝ յանուն անտեսական պահանջների և սոցիալիզմի:

Այժմ, ընկերներ, այդ բոլորը մեզ այբուբեն է թւում: Բայց՝ այն ժամանակ այդ հարցն այդպէս պարզ չէր: Տխրահուշակ «էկոնոմիստները», մեր մենշևիկները նախորդները, խնդիրն այնպէս էին դնում, որ քաղաքական կռիւր պիտի վերապահել լիբերալ բուրժուազիային, իսկ բանւորի նպատակը պիտի լինի՝ կռիւ մղել—կոպէկն բուրժու հասցնելու համար: Ընկեր Լենինը, հանդուցեալ Պլեխանովից չեառ (այստեղ պիտի ստել, որ նա շատ բան է վերցրել Պլեխանովից) Ռուսիայում դործող սոցիալական ուժերի հոչակապ վերլուծութիւնը տւեց:

— Ռուսաստանում բանւորական կուսակցութիւն ստեղծելուն մենք չպիտի սպասենք մինչև այն ժամանակ երբ մենք քաղաքական ազատութիւններ կնւանենք: Ոչ, — ասում էր ընկեր Լենինը,—մենք հարիւր տարով չեա ենք մնացել Եւրոպայից ո՛չ թէ նրա համար, որ այժմ անպատճառ բանւորական կուսակցութիւն կազմակերպելուն սպասենք, մինչև որ մեր բուրժուազիական իշխանութեան կախրանայ: Ո՛չ հէնց այժմ, ցարիզմի բռնութեան ու կրնկի տակ, այս սաստիկ դժւար ն պայմաններում մենք պարտաւոր ենք և պիտի ստեղծենք բանւորների ինքնուրոյն դասակարգային սոցիալիստական կուսակցութիւն, որպէն այժմ իսկ

և՛ ցարիզմի և՛ բուրժուազիայի դէմ պայքարող կուսակցութիւն:

Յիշեալ բրոշիւրի ձեռագիրը տարան-յանձնեցին արտասահման՝ «Աշխատանքի ազատագրութեան խմբակին» («Группа освобождения труда»): Այն ժամանակ Շվեյցարիայում դործում էր Պլեխանովից, Աքսել՛րոզից և Չասուլիչից բաղկացած խմբակը, մարդիկ, որ Ռուսաստանում սոցիալ-դեմոկրատիայի առաջին հիմնադիրներն են: Այն ժամանակ արդէն ծոա 15 տարի էր, ինչ նրանք ապրում էին վտարանդի: Եւ երբ նրանց հասաւ Լենինի ձեռագիրը, այդ նրանց համար առաջին ոտան եղաւ ծաղոդ դարնան: Եւ ուրիշ ո՛չ ոք, քան Պաւել Աքսել՛րոզը—որ երբեմն սոցիալիստ էր և ունակ էր նկատելու բանւոր դասակարգի իսկական առաջնորդներին,—Աքսել՛րոզը, երբ ստացաւ այդ ձեռագիրը, հիացաւ: Բարեկամների շրջանում այն ժամանակ նա ասում էր, թէ մեր սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում դա գորեղ մի ոչժ է, որ երևան է եկել, որ ծագում է առաջին մեծութեան նոր առադր: Աքսել՛րոզը Լենինի բրոշիւրին յառաջաբան գրեց, ուր զովասանքի համար բաւականաչափ բառեր չէր գտնում ընկեր Լենինին դրւատելու: Նա ասում էր, թէ Պլեխանովից չեառ առաջին անգամ երևան է զալիս բանւորական շարժման առաջնորդն ու պրակտիկը, թէ Լենինը մի ոչժ է, որի մեծագոյն ապագան ապահովւած է...

Իսկ այս դէպքում Աքսելըրոզը, ի պատիւ իրեն, չսխալեց:

Այդ արքայանքում ընկեր Լենինը զրեց իրօք գիտական իր աշխատութիւնը՝ «Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսիայում» — գիրք, որ պէտք է դառնայ, և նշանակելի չափով դարձել է, իւրաքանչիւր բանւորի սեղանի գիրքը: Այդ գրքի մէջ ընկեր Լենինը մաքրում էր հաշիւը նարոզնիկների հետ, մեր ինտելլիգենցիայի ամբողջ մի սերնդի այն ժամանակի խօսերին իշխողների դէմ: Նա փայլուն կերպով ապացուցեց այդ աշխատութեան մէջ, թէ արդարացի էր Պլեխանովը, որ սնդում էր, թէ Ռուսիան էլ զերծ չի մնայ կապիտալիզմի ստադիայից (աստիճանից): Մի ամբողջ շարք թւեր ձեռքին՝ նա ցոյց տւեց, որ 90-ական թւականներին մեր երկիրն արդէն կապիտալիզմի փուլի մէջ է մտել: Նա տւեց խորունկ ու նրբին վերլուծումը Ռուսաստանում հողատիրութիւնը զարգանալու և կապիտալիզմը նրա մէջ բոյն գնելու: Զօրաւոր գիտական ապագարատի օժանդակութեամբ ընկեր Լենինը վերլուծում էր երկրի ամբողջ անասութիւնը, թէ քաղաքային և թէ գիւղական: Եւ առարկայական ու հանգիստ այդ վերլուծութիւնից ինքնին չեղափոխական եզրակացութիւնները էին բղխում բանւոր դասակարգի նպատակների մասին:

Նոյնիսկ բուրժուական պրոֆեսսորներից ընկեր Լենինի այդ գիրքը գիտական մեծ աշխատութիւն է նանաչւել: 1902 թ. ինձ, տակաւին Պարի-

զում պրոֆ. Կոլարեսիու և այլոց ձեռքով կաղմակերպւած սոցիալական գիտութեանց դպրոցում ուսանող եղած ժամանակս վիճակւել է պրոֆ. Մաքսիմ Կոլարեսիուց, լսել վլադիմեր Իլիչին ուղղած իր հայեացքով, մեծագոյն դովասանքը: Նա ասաց. «Ինչ լաւ պրոֆեսսոր կարող էր դառնալ Լենինը»: Պրոֆ. Կոլարեսիու շրթունքներին այդ ամենաբարձր դովասանքն էր: Այո՛, ընկեր Լենինը կարող էր լաւ պրոֆեսսոր դառնալ, բայց նա զարձաբանւորական Կոմմունայի առաջնորդ: Իսկ այդ, կարծում եմ ես, աւելի է, քան հանճարեղ պրոֆեսսորներից հանճարեղը: (Ծ ա փ եր):

Այդ միևնույն արքայանքում և արքայաւելու նախօրեակին ընկեր Լենինը կռիւ սկսեց միւս թեի վրայ ևս: Մի ձեռքով պայքար մղելով նարոզնիկների դէմ յանձնես Միխայլովսիու և այլոց, նա հէնց այդ պահուն տեսական կռիւ սկսեց այսպէս կոչւած լեզայ մարքսիզմի դէմ: Այստեղ ևս չեմ կարող հանդամանօրէն կանոն առնել զրա վրայ: Բաց Չեկոսից շատերը գիտեն, որ 90-ական թւականներին Ռուսիայում մի ամբողջ բուրժուանին լայն հոսանք էր դոյալելի յայտնի լեզայ մարքսիզմ անունով: Նրան դուրս էին կանգնած Պ. Ստրուվեն, Տուզան-Բարանովսիին և հակա-լեզափոխական բուրժուադիայի այժմեան միւս առաջնորդները: Այդ հոսանքը սոցիալական խորունկ հիմք ունէր: Այն ժամանակի լիբերալները փնտրում էին սոցիալական մի միջափայր, որին կարողանային չենւել յանուն բուրժուա-

կան ազատութիւնների ցարիզմի դէմ պայքարելու: Եւ նրանք տեսնում էին, որ բացի բանւոր դասակարգից ուրիշ դասակարգ չկայ:

Նրանք տեսնում էին, որ նարոյնիկներն իրենց պապականգ («Թէորիայով») թէ՛ մեզնում կապիտալիզմը չկայ—ակներև կերպով սխալ էին: Եւ նրանք սկսեցին մարքսիզմին կառչել, քամելով նրանից յեղափոխական ոգին և դարձնելով այն «լեզար», ձեռնասուն «մարքսիզմ»:

Նարոյնիկների դէմ մղւող պայքարում լեզայ մարքսիստներն առժամանակեայ մեր դաշնակիցներն էին: Նրանք ևս, ինչպէս և մենք, պայքարում էին Միխայլովսկու դէմ: Եւ մի ժամանակ մենք նրանց հետ որոշ բլոկով էինք կապւած: Բայց ընկեր Լենինի նրբազգաց ականջը Պետար Սարուվէի և ընկերութեան հէնց առաջին հեղինակութիւնների մէջ բաց արաւ կեղծ նօսերը: Լենինը մէկէն ասաւ, որ դա—մի ժամով դաշնակից է, որ նրանք վերջ ի վերջոյ մեզ կզաւսնանեն:

Նշանակալից է այն քննադատութիւնը, որին ընկեր Լենինը ենթարկեց Պ. Սարուվէի յայտնի «Բնական Նկատողութիւններ» («Критические Заметки») գիրքը: Սարուվէն երկար ժամանակ սոցիալ-դեմոկրատ էր համարւում: Նա հրատարակեց Միխայլովսկու դէմ «Բնական Նկատողութիւններ» գիրքը, որ մեծ աղմուկ հանեց: Այդ գիրքը քննադատեցին և Պլեխանովը և Լենինը: Պլեխանովը քննադատեց իրեն յատուկ զրական ակադեմիկոսի

փայլով: Լենինը սարբեր եղանակով քննադատեց: «Ես գղում եմ և զիտեմ,—ասում էր Լենինը,—որ մի կամ երկու տարուց յետոյ Սարուվէն կհեռանայ բանւոր դասակարգից և մեզ բուրժուազիային կմատնի»: Սարուվէի գիրքը վերջանում էր՝ «խոստովանենք մեր անկուլտուրականութիւնը և գնանք կապիտալիզմից ուսանելու» խօսքերով: «Այս բառերի վրայ պէտք է մտածել—ասում էր Լենինը,—ես վախում եմ բանն էնպէս վերջանայ, որ էզ Սարուվէն գնայ ո՛չ թէ կապիտալիզմից ուսանելու, այլ՝ կապիտալիստների մօտ»: Եւ թէպէտ Սարուվէն Լենինի ընկերն էր և իբրև ընկերոջ՝ Լենինին և ժամանակի սոցիալ-դեմոկրատիային անգնահատելի ծառայութիւններ էր անում, բայց Վլադիմիր Իլիչն իրեն յատուկ հաստատակամութեամբ ու հետևողականութեամբ, հէնց որ ականջովն ընկաւ կեղծ նօսը Սարուվէի խօսքերի մէջ, ազդանշան աւեց: Նա սկսեց մարտուել Սարուվէի դէմ և Տուլին կեղծ անունով մի յօդւածով հանդէս եկաւ զբաքննիչի աչբած ժողովածուի մէջ, ուր հանդամանօրէն բացաղբեց պ-ն Սարուվէին, ընկելով նրա իւրաքանքանչիւր նախադատութիւնն՝ ու զրութիւնը, թէ՛ «ճապա Գուր, պ. Պետար Սարուվէ, գուցէ ինքներդ այդ չէք հասկանում, դուք ինքզինքնիդ բանւորական շարժման անկեղծ կողմնակից էք համարում, բայց ձեր նորի մէջ էս բուրժուական հիմն եմ լսում:

—Ի՞նչ բուրժուական իդէոլոգ էք, դուք անխուսափելիօրէն բուրժուազիայի դասը կզատէք և

կհարւէք բանւոր դասակարգից: Դրա մեղաւորը Դուք ինքներդ էք, որովհետեւ դուք բանւոր դասակարգին նայում էք որպէս միջոցի և ոչ որպէս նպատակի: Նա Ձեզ համար կարևոր է, որպէս մի ոյժ՝ յարի դէմ: Նւ դուք կամենում էք նրան օգտագործել, նրան ոչինչ ապրով: Թոյլ աւեր այդ թոյլ չտայ Ձեզ: Մենք մինչև այժմ պայքարել ենք յարի ու բուրժուադիպի դէմ, և մենք հռչակում ենք մի Ֆրոնա ևս—մենք պիտի կուենք «լեզայ» մարքսիզմի դէմ: Մենք խեղճան, յեղափոխական մարքսիզմի կողմնակից ենք և մենք ժխտում ենք Ձեր խուզած «լեզայ» մարքսիզմը»:

Այսպէս էր ասում բնկեր Լենինը:

* * *

Այդպէս է բնթանում բնկեր Լենինի դործունէութիւնը Սիբիրի արտորանքից առաջ և արտորանքում: 90-ական թւականների սկզբին Վ. Իլ'ին իր առաջին էմիգրացիայի մէջ է բնկում:

էմիգրացիայում Լենինն երկու անգամ է եղել: Այնտեղ նա մի բանի տարի է ապրել: Ինձ և ուրիշ բնկերների վիճակել է նրա հետ միասին կրել երկրորդ էմիգրացիան: Նւ երբ մեզ թախծալի ու ծանր էր դալիս, առանձնապէս վերջին ժամանակը, պատերազմի միջոցին, երբ մենք ոգով բնկնում էինք, (այն բնկերները, որոնք եղել են էմիգրացիայում, դիտեն՝ ի՞նչ ասել է այդ, երբ ասրիներով ոռւսական խօսք չես լսում, երբ կա-

րօտում ես ոռւս մայրենի բարբառին) բնկեր Լենինը չորդորում էր. «Դուք էլ ի՞նչ էք գանգաւում, միթէ՞ սա էմիգրացիա է: էմիգրացիան Պլեխանովինն ու Աքսել'րոզինն էր, որոնք ամբողջ 25 տարի աչքները չուր կարելով սպասեցին, մինչև որ տեսան առաջին բանւոր-յեղափոխականին»:

Իրօք, ինքը Վ. Իլ'ին էմիգրացիայում առջորում էր ինչպէս, բառիս բուն իմաստով, — առիւծը՝ վանդակի մէջ: Տեղ չկար, որ նա թափէր իր մեծ ու անսպառ եռանդը, և նրա փրկութիւնն այն էր, որ զինանականի կենցաղ էր վարում: Նա այն էր անում, ինչ որ Մարքսն իր էմիգրացիայում: Օրական 15 ժամ անց էր կայնում զրազարանում գրքերի վրայ և իզուր չէ, որ այժմ հանդիսանում է մէկն ամենապարզապաժ մարքսիստներից և բնդհանրապէս մեր ժամանակի ամենապարզապաժ մարդկանցից:

Բայց՝ վերագառնանք առաջին էմիգրացիային:

1901 թ. Լենինն այն ժամանակ իրեն մօտ մարդկանց (Մարտով, Պոսարեսով) մի խմբի հետ ձեռնամուխ է լինում «Կայծ» («Искра») թերթի հրատարակութեան: «Իսկրա» անունն այսօր քչերին է մի բան ասում: Բայց «Իսկրա» թերթը պատմական թերթ է, որ սերտ կապւած է բնկեր Լենինի անւան: Թէ՛ թշնամիները և թէ՛ բարեկամներն ասում էին «Լենինեան» «Իսկրա»: Այդ շանախ այդպէս էլ եղել է: Ամենուրեք, երբ և որտեղ էլ չէ աշխատել Լենինը—խմբակներում, խմբազրու-

Թիւններում, Կենտրոնական Կոմիտեում, թէ, վերջուպէս, այժմ Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդում,—այդ կազմակերպութիւններին անպայման Լենինեան գրոշմն է կպել: Այո՛, «Իսկրան» Լենինական էր և գրանից չէ տուժել, այլ միայն շահուել է: (Ճափեր): «Իսկրա»-ում տպագրւած Լենինի կարեորագոյն յօդւածներից մէկի խորարարիւրն էր՝ «Ինչի՞ց սկսել»: Այդ յօդւածում Լենինը մշակեց բանտորական շարժման և ուսական չեղափոխութեան առաջիկայ ամբողջ ծրագիրը: Նա այդ յօդւածում ամբողջապէս նիշեց մեր ծրագրի և չեղափոխական տակախակցի հիմունքները:

Արգէն Լենինի այդ անդրանիկ յօդւածում գուք կտեսնէք բատ էութեան բոլշևիզմի ամբողջ կլիմա-էսենցիան: Բայց այդ յօդւածն ուրւաղիժ եղաւ Լենինի այն նշանակալի գրքի, որ կոչւում է՝ «Ի՞նչ անել»:

Այն բոլորի շուրջը, որ գրում է Լենինը, միշտ պայքարն է եռում: Ո՛չ ոք կարող է անտարբեր մնալ նրա գրւածների հանդէպ: Կարելի է ասել Լենինին, կարելի է խելագարութեան աստիճան սիրել ընկեր Լենինին, բայց չէ կարելի չեզոք մնալ: «Ի՞նչ անել» գրքում Լենինը գրեց ու չեղափոխական ոգով լուծեց այն ժամանակաշրջանի բոլոր ցաւոտ հարցերը: Եւ մի շարք ամիսներ ու տարիներ այդ գիրքը միաք էր արթնացնում, նրա շուրջը կրքեր էին բորբոքւում, նրա մասին վիճում էին,

նրա շուրջը երկու անհաշտ բանակների անշատուժն էր դարբնւում:

«Իսկրան» անհաշտ պայքար յայտարարեց այսպէս կոչւած «էկոնոմիզմին»: Նա կուում էր օպորտունիզմի ամեն այլակերպութեան դէմ և ի թիւս գրանց՝ նաև էկոնոմիզմի, այսինքն՝ սպաղապ մենշևիզմի դէմ: Նա էր դարձեալ, որ ամենարուան կռիւ սկսեց էս-էրների աւանտիւրիզմի դէմ: Եւ երբէք այնպէս ցայտուն չի եղել, թէ էս-էրների կուսակցութեան նկատմամբ որքան հեռանկատ է եղել ընկեր Լենինը, որ դեռ ևս 1902—1903 թ. գուշակել է էս-էրական կուսակցութեան բաղդը: Մէկ մտածեցէ՛ք, հապա՛: 15 ասրի սրանից առաջ, երբ էս-էրների կուսակցութիւնը հէնց նոր էր ծնունդ առնում, երբ նա իր շարքերում ունէր «Նարոզնայա Վոլեա»-ի յայտնի գործիչներ, երբ մենք քաղաքական այն մեծ փորձառութիւնը չունէինք, որ տւեց մեզ չեղափոխութիւնը,—ի՞նչ գրութիւն կլինէր այն ժամանակ: Տանդէս է գայիս էս-էրների կուսակցութիւնը, որ պնդում է, թէ՛ ինքը կուում է յանուն սոցիալիզմի, որ ասում է, թէ՛ ինքն աւելի ձախ է, քան «Իսկրան»: Եւ ահա անգից վեր է կենում այն ժամանակ զեռ ևս երիտասարդ ընկեր Լենինը և ամբողջ աշխարհովը մըն ու համարձակ նրանց «չեղափոխական-աւանտիւրիստներ» մականունը սաղիտ: Եւ Լենինը յայտնում է. «Ի՞նչ, պարոնայք էս-էրներ, մանր բուրժուազիայի ներկա յայուցիչներն էք՝ ո՛չ աւել, ո՛չ պակաս»: (Ճափեր):

Երբ Լենինն ասաց, որ էսերները կուսակցութիւնը մանր բուրժուական կուսակցութիւն է, նրա վրայ շանթ ու կայծակ տեղացին: Ասում էին, Լենինի բնաւորութիւնը վատ է, թէ նա մարդատեաց է, և այլն: Հէնց այժմ դուք տեսնում էք, որ այդ իրապէս մարդարեւական դուշակումն էր այն բանի, որ այսօր կայ: (Մափեր): Այժմ մենք զիտենք, որ ուսական այբուբենի մէջ «С.-Р.» տառերից ճակատագրական ասու չկայ: Ինչո՞ւ այդպէս ճակատագրական է այդ կուսակցութեան վիճակը: Որովհետեւ սոցիալիստական կոչելով ինքդինքը, նա իրօք մանր-բուրժուական կուսակցութիւն է: Ընկ. Լենինն իրաւացի էր, ասելով, թէ զրանք ո՛չ թէ սոցիալիստներ են, այլ՝ մանր-բուրժուազիայի ներկայացուցիչներ, որ առ առաւելն զրանք միմակ չեղափոխական ոռոմանտիկներ են, ցնդարաններ և ուրիշ ոչինչ:

Այժմ մենք ունենք մեկուկէս տասնամեակի վիթխարի փորձառութիւն, 1905 թ. չեղափոխութեան փորձը, 1917—18 թ.թ. չեղափոխութեան փորձը: Բայց սրանից տասնհինգ տարի առաջ խակական ճշմարտութիւն նախասեր, էս-էրները կուսակցութեան խակական զինն որոշել—զրա համար պէտք էր զրեթէ մարդարեւ լիներ: Իրա համար **պէտք էր չեղափոխական-մարքսիստական անազին լնաուղղիւ անենայ, զրա համար, մի խօսքով, պէտք էր Լենին լիներ:** (Մափեր):

Լենինի («Իսկրան») ո՛չ միայն քաղաքական պայքար էր մղում, այլև կազմակերպչական մեծ աշխատանք էր կատարում: «Իսկրան» հաւարում էր մեր կուսակցութեան ցիր ու ցան տանարը: Միայն 90-ական թվականների սկզբին բանւորական կուսակցութիւն ստեղծելու մասին ձառնելու պարագաներ ստեղծեցին: Ընկ. Լենինը դուրս է կանգնում նաև այս գործնական-կազմակերպչական աշխատանքին և «Իսկրա»-ին կից կազմակերպչական կոմիտէ ստեղծում: Եւ ընկ. Լենինը, որ կատարում էր «Իսկրա»-ի և թէորեւիկական «Այդ» («Заря») հանդիսի զրական պլխաւոր աշխատանքը, միաժամանակ կազմակերպչական կոմիտէի հոգին է զառնում:

Ընկ. Լենինի կինը՝ Նադեժդա Կոնստանտինովնա Կրուպսկայա-Ուլխանովան «Իսկրա»-ի և կազմակերպչական Կոմիտէի քարտուղարն էր: Թէ մեր կուսակցութիւնն ինչով է երախտապարտ նրան՝ այդ մասին կարելի է և պէտք է առանձին խօսել: Այստեղ միայն չէլեմ, որ ընկ. Լենինի ամբողջ աշխատանքի մէջ իբրև մեր կուսակցութիւնը կազմակերպողի, մեծ մասն ունի Նադեժդա Կոնստանտինովնան: Բոլոր զրազրութիւնները նրան են պատկանում: Մի ժամանակ նա էր զրազրութիւններ վարում ամբողջ Ռուսիայի հետ:

Քչից-շատից վաղեմի անլեզալ աշխատաւորներից ո՛վ չէր ճանաչում Նադեժդա Կոնստանտինովնային: Ու՛մ համար բերկրանք չէր նրանից նամակ

ստանալը: Մեզնից ո՞վ է, որ նրա հանդէպ անսահման
փառահուծիւն և ամենաքնքոյշ սէր չի ունեցել...

Ընկեր Լենինի գէ՛մ իր չարախինդ բանակուէի
մէջ Մարտովր մի անգամ «գեր-կենտրոն Լենինի
քարտուղար» անւանեց նրան: Ինչ արած, այժմ
ռուսական ամբողջ պրոլետարիատը հպարտանում է
և՛ «գեր-կենտրոնով» և՛ նրա քարտուղարով...

Ժրաշանութեամբ, քալ առ քալ, Լենինը հա-
ւաքում է անլեզայ կողմակերպութիւնը: Եւ 1903
թ. մենք կուսակցութեան II համագումարն ունե-
ցանք: Եւ արդէն այդ պատմական համագումարում,
երբ կուսակցութիւնը դեռ ևս մի էր, երբ նրա
չարքերում կանգնած էին՝ Պլեխանովը, Զասուլիչը,
Աքսել'րոզը, Մարտովր, Պոտրեսովը և այլք, արդէն
համագումարի աշխատանքների առաջին իսկ մոմեն-
տից պարզեց, որ մեր ղեռառի կուսակցութեան
իսկական առաջնորդն ընկեր Լենինն է հանդիսա-
նում:

Ընկեր Լենինին պատկերում են իբրև մի մար-
դու, որ շարդում, կտարում է, գործ ածում սոսկ
խիրուրդիական զանակը և չի խնայում պրոլետա-
րական շարքերի միասնութիւնը: Մտիպն՝ երբ կու-
սակցութեան երկրորդ համագումարում նկատեց
հիմնական պառակտումը, ընկ. Լենինը նախ գործ
չրեց իր ամբողջ ազդեցութիւնը, որ կանխի անշա-
տումը: Իրապէս, Լենինը գիտէ բարձր գնահատել
բանւորական շարժման միութիւնը: Բայց միայն մի-
ութիւն լինուն սոցիալիզմի: Սոցիալիզմի գաղափա-

րը նրա համար ամեն բանից թանկ է: Եւ երկրորդ
համագումարում, հէնց որ նա տեսաւ, թէ իր տա-
րաձայնութիւնը Մարտովր, Աքսել'րոզի և այլոց
հետ ոչ թէ պատահական, աննշան տարաձայնու-
թիւն է, որ վերածնւում է վաղեմի օպորտունիս-
տական հոսանքը նոր դրօշի տակ, թէ չարութիւն
է առնում հէնց այն իսկ լեզայ մարքսիզմը, որի գէ՛մ
Լենինը պայքարել է 90-ական թւականների վերջը.
Թէ իր նախկին բարեկամ Մարտովր, որին նա այն-
պէս մօտ էր ու «գու»-ով էր խօսում հետը, որի
հետ միասին է եղել արտորանքում, որ այդ Մար-
տովն սկսել է կեղծել. թէ Պլեխանովը, որին ցայդ
բարձր էր դնահատում, սկսել է ձեռքից տալ Մարք-
սիզմի սկզբունքները. թէ այդ Պլեխանովն արդէն
իր մատը հրամցնում է օպորտունիզմին, և օպոր-
տունիզմը շուտով նրա ձեռքը կրճի — երբ Լենինը
տեսաւ այս բոլորը, այն ժամանակ հարցը նրա հա-
մար անպատկառելի փնտած էր: Նա ասաց. «Ես
մենակ կմնամ, բայց կպարզեմ լեզափոխական մարք-
սիզմի դրօշը»: Եւ նա անշատեց Պլեխանովից:

Ինչ վիճակեց այն ժամանակ արտասահմանում
լինել: Ինչ, որպէս երիգասարդ սոցիալ-դեմոկրատի,
և երկու բարեկամներիս ներկայացրին Պլեխանովին:
Մենք դեռ ևս ղեռառի էինք, իսկական ձազուկ-
ներ, բայց ամբողջ հողով մենք համակրում էինք
ընկեր Լենինին, մենք կարդացել էինք «Ի՞նչ անել»
գիրքը, զիտէինք, որ դա իսկրայականութեան Աւե-
ասարանն է: Եւ անա Պլեխանովը փորձեց մեր ա-

առջ հեղինակը Լենինին: Նա ասում էր. «Դուք գնում էք նրա լեռերից, բայց նա այժմ այնպիսի ճամբար է բռնել, որ մի քանի շաբթից լեռոյ գուցե պէտք զայ միայն խաւիղներում ծաերին փախցնելու համար: Լենինը կուր զբօշ պարզեց իմ Պլեխանովիս՝ դէմ, Չասուլիչի, Դէլչի դէմ: Մի՛թէ դուք չէք հասկանում, որ այդ անհաւասար կռիւ է: Լենինի բանը պրծած է: Այն մոմէնտից, երբ նա կտրւեց մեզնից՝ ճերերից, «Ս. շխատանքի Ազատագրութեան Խմբակից», նրա երդն երզւած է»: Ասպէս էր խօսում Պլեխանովը: Մեզ՝ երիտասարդներին վրայ՝ այդ որոշ ապաւորութիւն թողեց: Այդ խօսքի վրայ Պլեխանովը սաստիկ խոժոռեց յօնքերը և աղղու էր մեզ: Մենք գնում էինք ընկեր Լենինի մօտ և դանդաւում.— Տե՛ս, ի՞նչ է ասում Պլեխանովը»: Լենինը ծիծաղում և հանդատացնում էր մեզ. «Ճուտերն աշնանն են համարում. կկուենք, կտեսնենք ճւղ հետ կերթան բանւորները»:

«Մի քալ յառաջ, երկու քալ յետ»—այսպէս է բնութագրում ընկեր Լենինը կուսակցութեան մենշևիկական թևի էվոլյուցիան: Մի քալ յառաջ էկոնոմիզմից դէպի իսկրայականութիւն: Իսկ յետոյ՝ երկու քալ յետ—իսկրականութիւնից յետ, դէպի «լեզայ մարքսիզմի» լիբերալ զաղափարները, որ վերածնւել են մենշևիզմի մէջ: Եւ օպպորտունիստական հիւանդութեան այդ ռեցիդիվի (կրկնախտի) դէմ ընկեր Լենինն ամենաանխաչ պայքար է սկսում:

Նոր «Իսկրա»-ին, (որի խմբագրութիւնից գուրս եկաւ ընկեր Լենինն և որն անցաւ մենշևիկներին) ի հակոտնեայ՝ ընկեր Լենինն ստեղծում է բոլշևիկական առաջին «Յառաջ» («Вперед») թերթը: Այդ թերթն առաջ մի թերթիկ էր, որ հրատարակւում էր արտասահմանում հաւաքած գոռչներով: Իսկ մենշևիկներն այն ժամանակ ունէին հսկայական ապպարատ, և՛ Պլեխանովի ու միւս «իկոն»-ների ամբողջ հեղինակութիւնը, և՛ բաղմաթիւ թերթեր ու բրոշիւրներ, և՛ Կ. Կ., և՛ Տ. Կ., և՛ կուսակցութեան խորհուրդ: Ընկեր Լենինը սկսեց ոմբակոծել մենշևիկական բերդն այդ փոքրիկ զնդացիրով, որ կոչւում էր «Վպերեօդ»: Բայց նա այնպէս հեռուն ու անվրէպ էր խփում, որ շատ շուտով Պլեխանովի ծանր հրետանուց հետք անդամ չմնաց: Եւ 1905 թ. մօտ պարզ եղաւ, որ ամենք, ինչ որ կենսունակ է ու շարժուն բանւորական պրոլետարական Ռուսաստանում, այդ ամենք բոլշևիկների լեռերից կգնայ:

1905 թ. ամառը հրաւիրւեց բոլշևիկների առաջին համագումարը (ձեւականօրէն նա կոչւում էր Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. երրորդ համագումար), պատմական առաջին համագումարը, որ այժմեան Կոմմունիստական կուսակցութեան հիմքը դրեց: Այն ժամանակ առաջին անգամ Լենինը խօսք բացեց այն մասին, որ առաջիկայ լեզափոխութեան ժամանակ մենք կանգ չենք առնի բուրժուական հանրապետութիւն ստեղծելու ճանապարհին: Արդէն այն ժամանակ

ընկեր Լենինը խօսեց ս.-դ. երոպական պարլամենտարիզմի հոտածութեան մասին: Արդէն այն ժամանակ Լենինը խօսեց այն մասին, թէ՛ մեր չեղափոխութիւնը կանգնած պիտի լինի բուրժուական և սոցիալիստական չեղաշրջումների անշրպետում:

Իժար էր բոլշևիկների բանն այդ իրականութեան մէջ, մեզ ճնշում էր ո՛չ միայն ռուսական իրականութիւնը, այլև— միջազգայինը: Բերելը, որին Լենինը չարգում էր իրրև գերման բանուոր դասակարգի հանճարեղ առաջնորդի, օգտուում էր իւրաքանչիւր շարմար ու անշարմար առիթից, որ շանթի Լենինին. «Ո՛ւնց թէ դուք Պլեխանովի դէմ էք: Միթէ կարելի է, որ Պլեխանովն օպպորտունիստ լինի»:

Իսկ Աքսելրոդի բան ու գործն այն էր, որ ամենքին, ով իրեն լսել կկամենար՝ հէքիաթներ էր պատմում, իբր թէ Լենինը երկրորդ Նեչայեն է, թէ Լենինը «ձերերի» դէմ կուելիս լոկ պատուախնդրութեան է հետամուտ: Միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիայի ամբողջ մթնոլորտն այն ժամանակ թշնամար էր արամադրւած բոլշևիկների դէմ:

Երրորդ համադումարի (այսինքն՝ բոլշևիկների առաջին համադումարի) նախօրեակին Բերելը հետևեալ ծառայութիւնն արաւ մենշևիկներին. երբ մեր համադումարը հաւաքեց, նա մեզ նամակ ուղարկեց գերման սոցիալ-դեմոկրատիայի Կենտրոնական Կոմիտէի անունից: Եւ այդ նամակի մէջ նա ստում էր. «Զէք կամենում, իմ մանկիկներ, հաշտ-

ւեր: Ես՝ Բերելս՝ ձեզ և մենշևիկներին միջնորդ դասարան եմ առաջարկում: Անշատուս ո՛րն է. ձեր վէճերը աւէք մեր միջնորդ դասարանին»:

Այդպիսի նամակով դիմեց ընկ. Լենինին Բերելը: Լենինն այդ նամակը բերեց համադումար, և համադումարն ասաց. «Մենք շատ ենք չարգում ընկեր Բերելին, բայց թոյլ աւէք մեզ՝ մեր կարծիքն ունենալ ցարի և բուրժուազիայի դէմ կռիւ մղելու եղանակի խնդրի մասին: Եւ թոյլ աւէք, որ պ.պ. մենշևիկների հետ այնպէս հաշիւ տեսնենք՝ ինչպէս որ վայել է՝ բուրժուազիայի ագենտների հետ: Բերելը զարմացաւ մեր համադումարի «յանդգնութիւնից», բայց բացի ուսերը թօթւելուց ուրիշ ոչինչ էր մնացել նրան:

Ես այդ միջադէպը լիշում եմ այն նպատակով, որ ձեզ ցոյց տամ, թէ ինչպէս էր ո՛չ միայն ռուսական, այլև՝ միջազգային մթնոլորտը, երբ Լենինը հանդէս եկաւ իրրև այն ժամանակ համեմատարար տակաւին փոքր, սոցիալիստական չեղափոխութեան բանակի ռմբաձիգ:

* *

Արդէն 1905 թւի չեղափոխութեան մէջ իսկ դեկավար դեր վիճակեց ընկեր Լենինին: Արտաբուստ այդ այնպէս ակնբախ չէր, ինչպէս արդի չեղափոխութեան ժամանակ: Իուր դիտէք, որ 1905 թ. Պետրոգրադի Բանուորական Պատգամաւորների առաջին Խորհուրդն սակեղծել էր մենշևիկների ձեռքով: Բայց իր ամբողջ գործնական պայքարի

մէջ գեռ այն ժամանակ էլ բոլշեիկներին էր հետեւում Պետրոգրադի Խորհուրդը: Երբ այլքը բարձրացաւ, երբ գեան ելաւ իր ամբերից, այն ժամանակ բանւոր դասակարգն զգաց, որ Խորհուրդներ ստեղծել—նշանակում է պայքարել յանուն իշխանութեան: Եւ այդ մոմենտին բանւոր դասակարգը բոլշեիկական դարձաւ:

Երբ հինգ թւականի յեղափոխութիւնը պարտւած էր, երբ եկաւ հակա-յեղափոխութիւնը, երբ մենք սկսել էինք արդիւնքները քննել, այն յամանակ Մարտովն ու ընկ. նստեցին Բաբելոնի շրերի եզերքներին և սկսեցին սգալ առաջին յեղափոխութեան ընթացքը: Այն ժամանակ էլ իրենք մենշեիկները խոստովանեցին՝ այո՛, յեղափոխութիւնն, աւա՛ղ, բոլշեիկական շաւղով զնաց, բանւոր դասակարգը, դժբախտաբար, բոլշեիկներին հետեւեց:

Մոսկվայի զինւած ապստամբութիւնը, այդ թէև շախշախւած, պարտւած ապստամբութիւնը, ապօթէոզն էր յեղափոխութեան մէջ բոլշեիկների բռնած աակտիւայի: Պլեխանովը կարողացաւ այդ ապստամբութեան արձագանդ սալ քաղքենիական խղճուկ մի նախադասութեամբ թէ՛ «Պէտք էր զէնքի դիմել»:

Այլ վերաբերում ունեցաւ 1905-ի Մոսկվայի ապստամբութեան ընկեր Լենինը: Նրա համար աւելի վսեմ ու ազնիւ էջ չկար Մոսկվայի զինւած ապստամբութեան պատմութիւնից: Նրա առաջին գործն եղաւ նիւթեր հաւաքել այդ ապստամբու-

թեան մասին: Նա կամենում էր պտրգել ամենամանր շտրիխները, այդ ապստամբութեան տեխնիկական ամենակրկիտ մանրամասնութիւնները: Նա կամենում էր պարզել ապստամբութեան իւրաքանչիւր մասնակցի կենսագրութիւնը: Նա ջանում էր հարցաքննել ապստամբութեան մասնակցած իւրաքանչիւր մարտական գործչի: Ապստամբութեան բոլոր մասնակիցներին Լենինը հրապարակ էր հրաւիրում, որ նրանք պատմէին բանւոր դասակարգին ու սմբողջ աշխարհին Մոսկվայի զինւած ապստամբութեան նախապատրաստութեան և նրա պարտութեան պատեառների մասին: Որովհետև Լենինը հասկանում էր, որ Մոսկվայի ապստամբութիւնը—դա առաջին Փորպոստային (նախադիրքի) ընդհարումն է բուրժուական աշխարհի հետ: Նա խորապէս հասկանում էր Մոսկվայի ապստամբութեան համաշխարհային—պատմական նշանակութիւնը, այնժամ շախշախւած, բանւորների արեան մէջ խեղդւած, բայց և ցարիզմի ու բուրժուազլայի դէմ, ամենալետամնաց երկրում բանւորական այդ առաջին պանծալի ընդվզումի նշանակութիւնը:

1905 թւի յեղափոխութեան մէջ Լենինի գերը, կրկնում եմ, վիթխարի էր: 1905 թ. Պետրոգրադի Խորհրդի նիստերին նա մի-երկու անգամ է ներկայ եղել: Ընկեր Լենինը պատմում էր մեզ, թէ ինչպէս Խորհրդի ժողովում, Աղաա-Տնտեսական Ընկերութեան շինութեան մէջ, սրահի մի անկիւնում, հասարակութեանն աննկատելի՛ նստել էր ինքը և ա-

ուաչին անգամը նայում էր Բանուորական Պատգամաւորները Խորհրդին: Պետրոգրադում ընկեր Լենինն անխեղալ կեանք էր վարում. կուսակցութիւնն արգելում էր նրան չափազանց աշխարայ երևար: Մեր Կենտրոնական Կոմիտէի կողմից Խորհրդում Ա. Ա. Բազդանովն էր պաշտօնապէս խօսում: Եւ երբ յայտնի եղաւ, թէ Խորհուրդը պիտի ձերբակալեն, մենք ընկեր Լենինին Պետրոգրադի Խորհրդի այդ վերջին պատմական ժողովը գնալուց արգելեցինք, որ նա չձերբակալուի: 1905 թ. մի-երկու անգամ է աեսել նա Խորհուրդը: Բայց ես կարծում եմ, որ արդէն այն ժամանակ իսկ, երբ Ադամ-Տրնտեսական Ընկերութեան մէջ վերևը մի անկիւն քաշած նստած էր նա և նայում էր բանուորական այդ առաջին պարլամենտին, նրա ուղեղի մէջ, հաւանորէն, արդէն այդ պահուն ժողով էր Խորհրդային Իշխանութեան միտքը: Եւ, զուցէ, արդէն այն պահուն նա մտորում էր այն ժամանակը, թրբ Խորհրդային պետութիւն կլինի, երբ Խորհուրդները, սոցիալիստական պետութեան այդ նախակերպարանքները, կդառնան երկրի միակ իշխանութիւնը: Դեռ 1905 թ. ընկեր Լենինը մեզ սովորեցնում էր, թէ Խորհուրդները պատահական կազմակերպութիւններ չեն, որ այսօր կան, վաղը—ո՛չ, թէ Խորհուրդները առօրեայ կազմակերպութիւններ չեն, պրոֆեսիոնալ միութիւնների նման, այլ՝ մի կազմակերպութիւն, որ նոր էջ է բացում միջազգային

պրոլետարիատի և համայն մարդկութեան պատմութեան մէջ: (Մ ա փ ե ը):

Բանուորների Պատգամաւորական Պետրոգրադի Խորհրդի պատմութիւնը ո՛չ ոքի այնպէս չէր հետաքրքրում, ինչպէս իրեն՝ ընկեր Լենինին: Նա, առաջին Խորհրդին ձեռապէս ամենանւագ մասնակցութիւնն ունէր և մեր ամենքիցս լաւ գնահատեց, թէ ի՛նչ է Խորհուրդը: Եւ նա խիստ զգուշ էր վերաբերում այդ լողունգին: 1916 թ.ին, երբ պատերազմի ժամանակ, երբ Շվեյցարիայում մեզ լուր եկաւ, թէ այստեղ, Պետրոգրադում լեղափոխական կենդանութիւն է սկսում և որ մեր ընկերներն սկսել են լողունգ հուշակել Պետրոգրադում Բանուորների Պատգամաւորական Խորհուրդ կազմակերպելու մասին, ընկեր Լենինն այդ առիթով թէ՛ նամակներում և թէ՛ յօդածներում գրում էր. «Ընկ. բանուորներ, Բանուորների Պատգամաւորական Խորհուրդ կազմակերպելու լողունգ՝ վսեմ լողունգ է, որով չի կարելի խաղալ, չի կարելի կատակ անել Խորհուրդների հետ: Այդ լողունգը պիտի արձակել այն ժամանակ, երբ զուր կվճռէք մինչև վերջը գնալ, երբ զուր ձեր դասակարգի դուրսը գրաւ կդնէք յանուն յաղթանակի, երբ զուր կասէք, թէ՛ հասել է բանուորական իսկական լեղափոխութեան ժամը, իշխանութիւնը վերջնելու պահը: Այն ժամ և միայն այն ժամ կարելի է խօսել Խորհուրդների մասին: Իսկ ջայդ՝ չի կարելի խաղալ այդ խօսքի հետ: Քանզի՛ Խորհուրդները կարող են ապրել միմիայն

իշխանութիւնն իրենց ձեռքն ունենալով: Խորհուրդները — բանւորական պետականութեան ձև են: Խորհուրդները — բանւորների իշխանութիւնն են»:

Դրանով Լենինը կամենում էր ասել, որ Խորհուրդները չեն զասակարգային այն սովորական կազմակերպութիւնները, որ, մենշևիկների և էսէրների կարծիքով, կոչւած են կռիւ մղել բուրժուական հասարակարգի սահմաններում յանուն բանւոր զասակարգի անտեսական պահանջներին: «Ո՛չ այդպիսի Խորհուրդներն անխուսափելիորէն պիտի մեռնեն, — ասում էր Լենինը: Դրա համար Խորհուրդներ չեն հարկաւոր»: Խորհուրդներին Լենինը նայում, էր որպէս պետական իշխանութիւնը նւաճող և բանւորներին տիրող զասակարգ դարձնող կազմակերպութիւններին: Ահա թէ ինչո՛ւ էր նա 1916 թ. Պիտերի բանւորներին ասում. «Ինքներդ ձեզ հազար անգամ հարց տւէ՞ք՝ արդեօք, պատրաստ էք դուք, բաւականաչափ զօրաւոր էք դուք: Տասը չափեցէք, մէկ կտրեցէք: Խորհուրդներ կազմակերպել՝ նշանակում է վերջնական պատերազմ յայտարարել: Խորհուրդներ կազմակերպել՝ նշանակում է թէ՛ բուրժուազիային քաղաքացիական պայքար է յայտարարում, դա նշանակում է, որ սկսում է բանւորական լեղափոխութիւնը»: Եւ իր այս հայացքին մինչև վերջն անյողգողգ ֆնաց ընկեր Լենինը...

* * *

Քայց լետ դառնանք: 1906 թ. լետոյ սկսում է հանգստութիւնը, հակա-լեղափոխութեան մուայ շրջանը: Բանւոր զասակարգը մարտում է առաջին լեղափոխութեան դասերը: Ի պատասխան առաջին լեղափոխութեան և նրա պարտութիւնների նւիրած մենշևիկական փիլիսոփայութեան, մենք տայիս էինք լեղափոխութեան մեր փիլիսոփայութիւնը: Մենք հարկադրւած էինք տայ այն անլեզայ թերթերում, բողիւրներում և թուուցիկներում: Մենք ի վիճակի չեղանք հրատարակել հինգ լեզայ հատորներ, ինչպէս որ այդ մենշևիկներն արին: Մենք չէինք կարողանայ հրատարակիչ գտնել. մեզ բոչկոտ էր արել ամբողջ լեզայ մամուլը, մեզ խօսել թոյլ չէր տայիս ցարական ցենզուրան: Այն ժամանակ Լենինին այնպիսի «հրէշ» էին պատկերացնում, որին տեղ չի կարող լինել «կարգին» հասարակութեան մէջ: Մենք, բոլշեիկներս, անկարող էինք մուտք ունենայ այն ժամանակաւ լեզայ դրականութեան մէջ: Մեզ վիճակում էր արտասահմանում միայն ազատ կայանքին դիմել:

Մենշևիկները 1905-ի լեղափոխութիւնը ներկայացնում էին որպէս միապաղաղ քաօս և «տարերքի խելայեղութիւն»: Բանւորները, միթամ, իրենք են յանցաւոր պարտութեան մէջ, նրանք շատ են «լառաջ գնացել» իրենց պահանջներով:

Իոուք չհասկացար այդ շարժումը, — պատասխանում էր բնկեր Լենինը նրանց: — Իա մեծ լեղա-

փոխութիւն էր և բնաւ՝ քառս: Դա մեծ չեղափոխութիւն էր ո՛չ այն պատճառով, որ հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստ կար, որ բուրժուազիան սկսեց շարժել, այլ այն պատճառով, որովհետեւ, թէպէտեւ պարաւած, բայց և եղաւ Մոսկվայի բանւորական զինւած ապստամբութիւնը, որովհետեւ համաշխարհային պրոլետարիատի հանդէպ մի ամիս առկաձեց Բանւորների Պատգամաւորական Պետրոզրազի Խորհուրդը:— Եւ չեղափոխութիւնը վերստին կծնւի, Խորհուրդները կվերածնեն, Խորհուրդները կչաղթանակեն)...

Թէ՛ Լենինի կարծիքով մեծ չեղափոխութիւնը ո՞րն է, այդ խնդրի առիթով ես մի փոքրիկ միջադէպ եմ չիշում: Անցեալ տարի, երբ մենք այտեղ եկանք, մենք սկզբում հրապուրւել էինք շարժման հսկայական թափից, և անգամ փետրւարի չեղափոխութիւնն երբեմն մեծ էինք անւանում: Եւ, չիշում եմ, 1917 թ. մի յօդւածում ես ինքեցիայով չեղափոխութիւնը մեծ կոչեցի: Ընկեր Լենինը, որ իմ և բնկ. Կամենևի հետ այն ժամանակ խմբագրում էր «Правда»-ն, սկսեց իմ այդ բառը եռանդուն ջնջել: Երբ ես կատակով հարցրի, թէ՛ ինչո՞ւ այդպէս անողորմարար, ինչո՞ւ դուք բոլորովին էլ թոյլ չէք տալիս այդ բառը, բնկեր Լենինն սկսեց խստութեամբ պատասխանել ինձ. «Ի՞նչ «մեծ» չեղափոխութիւն է սա: Մեծ կլինի նա այն ժամանակ, երբ մենք կըջենք Կերենսկու թալփան, երբ ամբողջ իշխանութիւնը կխլենք բուրժուազիայից, երբ Բան-

ւորները Պատգամաւորական Պետրոզրազի Խորհուրդը ո՛չ թէ դատարկ-դատարկ կխօսի, այլ միակ իշխանութիւնը կլինի մայրաքաղաքում: Այն ժամանակ մեծ կլինի չեղափոխութիւնը, այն ժամանակ թէկուզ «մեծագոյն անւանեցէք: (Մափեր):

Ընկերներ, ես քիչ կանգ առայ հակա-չեղափոխութեան տարիների բնթացքում Լենինի կատարած դորժուէութեան վրայ: Այն ինչ՝ այդ շրջանը նրա դորժուէութեան ամենափայլուն էջերից մէկն է: Պէտք էր այդ ժանր ժամանակն ապրել հեռաւոր էմիգրացիայում՝ Լենինի բոլոր երախտիքները գնահատելու համար: Մի ըուպէ մաքով անցէք 1908—9—10 թ.թ. էմիգրացիայի հոգեմաշ մթնոլորտը: Իր այդ երկրորդ էմիգրացիան ուղևորւեց Վլ. Իլ'իչը 1907 թ.ին. ես և միւս բնկերները արտասահման կանչեցինք 1908 թ.ի աշնանը, բանալից արձակելուց չետոյ: Փրնւում, իսկ չետոյ էլ Պարիզում գլխաւորապէս Լենինի ջանքերով ստեղծւեցին մեր անլեզալ թերթերը՝ «Պրոլետարի»-ն և «Սոցիալ-Դեմոկրատ»-ը: Ծուրչը կատարեալ սնանկութիւն էր: Էմիգրանտական բոլոր խմբակներում նեխումն էր զգացւում: Նախկին, չեղափոխական զբօշի տակ ալեհեր դարձած առաջնորդները այլևս ոչնչի չէին հաւատում: Պորնոգրաֆիան լցրեց զրահանութիւնը, և հրաժարիմբի ոգին՝ քաղաքականութիւնը: Գլուխ էր բարձրացնում ախրահոչակ լիկվիդատորութիւնը: Ստուրպինն իր օրդիաններն էր նիւթում: Եւ թւում էր, որ զրան վերջ ու վախճան չի լինի:

Այդպիսի բողոքներն են ճանաչուած իսկական առաջնորդները, ընկերներ: Վրացիներ իլիչն այն ժամանակ, ինչպէս և ըստ էութեան իր էմիգրացիայի ամբողջ ժամանակը, կրում էր անձնական ամենազգալի զրկանքները, ապրում էր իբրև մութացկան, տկար էր, սոված—մասնաւորապէս Պարիզում եղած միջոցին: Բայց նա առողջ մնաց, ինչպէս ո՛չ ոք: Հաստատ ու արիարար նա Մնաց պանծալի զիրքում: Միայն նա կարողացաւ հաւաքել մարտիկների սերտ ու միասնական խմբակ և նրանց ասում էր. «Մի՛ ընկէք, սե օրերը կանցնեն, մութ ալիքը կիշըւի, կանցնի մի քանի տարի, և մենք նորէն կլինենք ալիքի բաշին, բանւորական լեզափոխութիւնը կվերածնուի: Էմիգրանտական հասարակութիւնը, որի մէջ գերակշռում էր մենշեխական ինտելլիգենցիան, շատ թշնամարար էր վերաբերում մեզ: Նա պնդում էր, թէ մենք մի փոքրիկ հասարակութիւն ենք, ուր մեզ մասնորոշ կազմակերպել և նամարելը Պարիզում գտաուկ էրզիծաբանական հանդէս էր հրատարակուում, ուր ատամներ էին կրծտեցնում բողշեիզմի դէմ, և առատաձեռն դառնում, թէ՛ թագաւորութեան կէս կտանք նրան, ով բողշեիկական չորբորդ անունը կտայ բացի Լենինից, Զինովկից և Կամենևից: Բողշեիկական խմբակը, դա, իբրև թէ արջեր են, որ իրենց թաթն են ծծում, մինչ կեանքըն ընթանում է նրանց քովից. կոռպերատիվները, պրոֆէսսիոնայ միութիւնները, լեզալ մամուլը, այդ բոլորը բողշեիկների դէմ են, իսկ Լենինն ու իր

աշակերտները նստել ու սպասում են նոր Մեսիայի՝ նոր լեզափոխութեան գալուն, որ երբէք չի գալու:

Այդ ծանր տարիներին Լենինը բանւոր գասակարգին ծառայութիւններ արաւ, դուցէ աւելի մեծ, քան երբ և իցէ: Այժմ, մեր օրերին վիթխարի ալիք է բարձրացել, պայքարի են ելել միլիոնաւոր մարդիկ: Իսկ այն ժամանակ ամեն ինչ մրափում էր մահւան ջնով: Շիրիմի պէս բանւոր գասակարգի կրծքին նստել էր Ստոլբալինի ռեժիմը: Նախկին «առաջնորդները» Աքսելրոզի և ընկ. նմանակները, «Ի վերին Երուսաղեմ» էին երդում լեզափոխութեանը և նախկին անլեզալ կուսակցութեանը: Յեղափոխութեան դրօշ պարզել մի այդպիսի ժամանակ, կուել ամեն տեսակ ռեփրիոնիզմի և օպորտունիզմի դէմ, այդպիսի ժամանակ հաւատալ ու սպասել, աշխատել, աշխատել և աշխատել ձեռք չծալելով մի այդպիսի ժամանակ—այդ չիրաւի մեծ երախտիք է:

Լենինը պայքարում էր յանուն կուսակցութեան: Բայց և միաժամանակ նա պինդ նստեց գրադարանում:

Կարիք չկայ ասելու, ընկերներ, որ Մարքսը Լենինի ամենասիրելի զրոյն է, ինչպէս և նրա ամենասիրելի ոռւս զրոյն է Ն. Գ. Զերնիշևսկին: Մարքսին ու Էնգելսին Լենինը ճանաչում էր հինգ մասի պէս: Այնպէս, ինչպէս Լենինն է ճանաչում Մարքսին ու Էնգելսին, ես կարծում եմ, որ գիտական

սոցիալիզմի այդ հիմնադիրներին միայն երկու երեք մարդ են ճանաչում ամբողջ աշխարհում: Եւ Լենինը քչերից մէկն է, որ մարքսիզմի ուսմունքն առաջ մղեց, կարողացաւ բեղմնաւորել այն ինչ որ նոր բանով, կարողացաւ կիրառել նոր, բաղձապիսի հետեւանքներով յղի նոր պայմաններում:

Ինչպէս կհպարտանար Լենինով Կարլ Մարքսը, եթէ ապրէր մինչև մեր օրերը...

Իսկ Լենինն արդէն Մարքսին երբէք ամօթով չի թողել: Մարքսի ուսւ «կրիտիկոսները» միշտ էլ զարնւել են անառիկ մի բերդի, որ կոչոււմ է «Լենին»): Եւ այստեղ նրանց բանը բուրդ է եղել: Իր այդ փառքը Լենինը հաստատեց և այն ժամանակ, երբ խօսք բացւեց Կարլ Մարքսի փիլիսոփայական հայեացքների «քննադատութեան» մասին:

Այդ ժամանակաշրջանում ընկեր Լենինը տեսական հսկայական գործ կատարեց: Այդ տարիները զբաղեցրան մարդեորութիւն, չտեսնւած զբաղան անկումն սկսեց: Մարքսիզմի դրօշի տակ կամենում էին բանւորական միջավայրը մուծել բուրժուական փիլիսոփայութեան նեխած գաղափարներ: Լենինը երկու տարի դուրս չի գալիս Պարիզի ազգային զբաղարանից և այնքան բաղձաթիւ աշխատութիւններ է կարդում, որ նոյն բուրժուական պրօֆեսորները, որոնք փորձում էին ծաղրել Լենինի փիլիսոփայական գրւածքները, անգամ իրենք էին ստում. «Մի բան մենք չենք կարող հասկանալ—այդ ինչպէս է, որ մի մարդ երկու տար

ւայ մէջ կարողացել է այդքան բաղձաթիւ գրքեր կարգալ»: Իրօք, ինչպէս պիտի դուրս հանած լինէր Լենինը, երբ մենք՝ որ ուսանել ենք հայրական դոմարներով, գիտական ասպարիզի համար 30 տարի անց կացրել, անթիւ բաղձաթիւներին նստած անհաշիւ գրքեր կարգացել և—նրանցից ոչնչից-ոչինչ չենք հասկացել...

Երկու տարւայ ընթացքում ընկեր Լենինը կարողացաւ տալ փիլիսոփայական լուրջ աշխատութիւն, աշխատութիւն, որ պատւաւոր տեղ կզբաւի յանուն չեղափոխական մարքսիզմի մղւած պայքարի պատմութեան մէջ: Տեսական ամենավերացական շրջանում Լենինը յանուն կոմմունիզմի նոյնքան բուն կրքով էր կուում, որքան այժմ գործնական քաղաքականութեան շրջանում: Գուցէ Պիտերի բանւորներից քչերն են կարգացել Լենինի փիլիսոփայական աշխատութիւնը: Բայց զիտեցք, ընկերներ, որ այդ զիրքն էլ է հիմք դրել կոմմունիզմին: Այդ որ մէջ Լենինը կուում էր բուրժուական ազգեդրքի մէջ Լենինը կուում էր բուրժուական ազգեցութիւնների դէմ՝ իրենց ամենանրբին ձևերի մէջ: Եւ նա կարողացաւ պաշտպանել պատմութեան մատերիալիստական ըմբռնումը բուրժուազիտի ամենադարպացած ներկայացուցիչների հանդէպ և օտցիալ-դեմոկրատական միջավայրի այն գրողների, որոնք ենթարկւել էին այդ ազգեցութեան...

* * *

Բայց ահա եկաւ 1910—11 թիւը: Փչեց թարմաշունչ հովիկը: 1911 թ. անկներև եղաւ, որ բանւորական շարժումն սկսում է վերածնել: Լենայի օրերը նոր էջ բացին մեր շարժման պատմութեան մէջ: Այդ ժամանակ այստեղ, Պիտերում մենք ունէինք լեզու «Զվեզդա» («Աստղ» «Звезда») թերթը, Թոսկվայում՝ «Մըսլ» («Միտք» «Мысль») հանդէսը և բանւորական մի փոքրիկ Ֆրակցիա՝ Պետական Դումայում: Եւ թէ այդ թերթերի և թէ Դումայական Ֆրակցիայի գլխաւոր գործողը Լենինն էր: Ընկեր Լենինը կարողացաւ բանւոր մի քանի պտղաբերներէ վարժեցնել յեղափոխական պարլամենտարիզմին: Պէտք էր Ձեզ լսել ընկեր Լենինի գրոյցները մեր երիտասարդ պատգամաւորներէ հետ, երբ նա այդ պարլամենտարիզմին դասեր էր տալիս նրանց: Պիտերի հասարակ պրոլետարները (Բաաղայն և ուրիշները) մեզ մօտ արաստահման էին դալիս ու ասում. «Մենք կամենում ենք զրաղել օրէնսդրական լուրջ աշխատանքով. մենք պէտք է ձեզ հետ խորհրդակցենք բիւջէի մասին, քննենք այսինչ օրինազիծը, կապէաների այս ինչ նախագծի նկատմամբ մանրամասն ուղղումներ մշակենք և այլն»:

Դրան ի պատասխան՝ ընկեր Լենինն անկիղծ բրբջում էր: Իսկ երբ նրանք շփոթւած հարցնում էին, թէ խնդիրն ի՞նչ է, ընկեր Լենինը պատասխանում էր Բաաղայնին. «Աչքիս լոյս, ինչի՞ դ է պէտք գլխիցնս, օւղղումը, կադէսական օրինազիծը: Ախր,

դու բանւոր ես, իսկ դուման՝ վոյրի ցուլերի համար է: Դու դուրս արի ու ամբողջ Ռուսիայովը մին խօսիր պարզ կերպով բանւորական կեանքի մասին: Դու ամեն կողմով նկարագրիր կապիտալիստական կատորգայի սարսափները. դու բանւորներին յեղափոխութեան կանչիր, դու այդ սե Դումայի երեսովը խփիր՝ «Անպիտաններ ու շահագործողներ»: (Մ ա փ եր): Դու նրանց աչքը կոխիր այնպիսի «օրինազիծ», թէ՛ երեք տարուց յետոյ մենք ձեզ, սե-հարիւրակալին կալւածատէրներիդ յապտերներէ սիւներից պիտի կախ տանք: Ա՛յ, այդ կլինի իսկական «օրինազիծը»: (Մ ա փ եր): Պարլամենտարիզմի այսպիսի դասեր էր տալիս պատգամաւորներին ընկեր Լենինը: Սկզբում ընկեր Բաաղայնն ու միւսները տարօրինակ էին համարում այդ: Դումայի ամբողջ իրականութիւնը նշում էր մեր ընկերներին: Այստեղ, Տաւրիկեան Պարլամենտի այս դահլիճում, ուր մենք այժմ նիստ ունենք, բոլորը հրաշալի սիւրտուկներով էին, շուրջը նստած էին մինիստրները, իսկ նրան յանկարծ այդպիսի բան են ասում: Բայց՝ յետոյ մեր պատգամաւորներն իւրացրին դասերը: Եւ Վ. Իլիչը չէր կարող չհրճել, տեսնելով, թէ ինչպէս մեր պատգամաւորը, հասարակ սլեսար (փականագործ) Բաաղայնը դուրս էր դալիս Տաւրիկեան Պարլամենտայս ամբիոնը և բոլոր Ռոձեանկօներին, Վոլիոնսկիներին ու Պուրիշկիւններին ասում այն, ինչ որ նրան խորհուրդ էր տւել ասել բանւոր դասակարգի օւսուցիչը՝ ընկեր Լենինը: (Մ ա փ եր):

1912 թվին մենք նոր կեանք առանք: Հէնց որ հնարաւոր դարձաւ այստեղ, Պետրոգրադում, լեզայ թերթ հրատարակել, մենք Պարիզից Բալիցիա տեղափոխուեցինք, որ Պետրոգրադին մօտ լինենք: Յաւանքով (1912 թ.) կոնֆերանսին, որ կապացու Պրազայում, բոլշևիկները միացրին հակա-յեղափոխութեան շահագրգիռ շարքերը: Կուսակցութիւնը վերածնուեց: Եւ, հասկանալի է, ղեկավար դերն այստեղ ընկեր Լենինին էր պատկանում: Նոր Կենտրոնական Կոմիտէի պահանջամբ՝ ընկեր Լենինն ու ես տեղափոխուեցինք Կրակով: Այստեղ սկսում են մեզ մօտ զայ ընկերները Պետրոգրադից, Մոսկվայից և սւրիշ քաղաքներից: Մենք սկսում ենք կանոնաւոր կերպով հաղորդակցել Պիտերի հետ: Եւ շուտով գործն այնպէս շահւեց, որ առանց Լենինի յօդաւորի «Պրաւդա»-ի սոսկ հաղադիւտ համարը կարող էր լոյս տեսնել: Ինչ որ ուսումնել էր այդ յօդաւորները, դուք ղիտէր, թէ ի՞նչ էին բանւոր դասակարգի համար «Զվէզդա» և «Պրաւդա» թերթերը: Իրանք առաջին ծիծեռնակներն էին զայից կոմունիստական դարնան: Այդ թերթերի էջերին մեր հակառակորդներին աչ ու ձախ փշրում էր ընկեր Լենինը: Իր յօդաւորներով, խորհուրդներով և Պետրոգրադ ուղարկած մասնաւոր նամակներով ընկեր Լենինն այնպէս արաւ, որ «Պրաւդա»-ն սկսեց հրաշալի կերպով արձագանգ ալ օրւայ բոլոր հրատապ հարցերին:

Այդ դեռ ընդ է: Մեր տպագրատն այնքան կատարելագործւեց, որ պրոֆեսիոնալ միութեան կամ բանւորական այլ կազմակերպութեան իւրաքանչիւր սոււար ժողովից առաջ մենք յաճախ կազմակերպում էինք Կենտրոնական Կոմիտէի, Պետրոգրադի և Կրակովի Բիւրօների նախապատրաստական խորհրդակցութիւնը:

Ես լիշում եմ Պետրոգրադի մետալիստների առաջին սոււար ընդհանուր ժողովը 1913 թ.ին: Երկու ժամ անց, երբ միութեան խորհրդի մեր թեկնածուները ցուցակը չաղծեց ժողովում (իսկ այդ այն ժամանակ արտաստիպ չաղծութիւն էր), ընկեր Լենինն արդէն մետալիստներից շնորհաւորական հեռագիր էր ստացել: Ընկեր Լենինը հազարաւոր վերոտապ էր բնակւում, բայց բանւորական Պիտերի հողին էր: Կրկնւում էր ճիշտ նոյնը, ինչ որ 1906—07 թ.թ., երբ ընկեր Լենինը բնակւում էր Փին-Օրթ. թ.թ., երբ ընկեր Լենինը խորհուրդները:

Նստած Կուսակալի փոքրիկ զիւղում, նա ղեկավարում էր բանւորական շարժումը Պիտերում: Նման մի բան էր անում ընկեր Լենինն այժմ Կրակովից, ղեկավարելով այդտեղից ո՛չ միայն Պիտերի, այլև համառուսական բոլշևիկական շարժումը:

Ընկերներ, Լենինի կազմուրելիք շնորհաւորող և նրան տեղի ունեցած դէպքի առիթով համակրանք արտայայտող հեռագրներում ամենից յաճախ

պատահում է «առաջնորդ» բառը: Գնքոյշ շատ խօսքեր են գտել բանւորները Լենինին իրենց զգացմունքներն արտայայտելու: Էլ ինչ քնքոյշ բառերով չեն կոչել Լենինին հեռագրներում. և՛ «մեր արև»), և՛ «Թանկ լուսատու») և շատ ուրիշ քնքոյշ բառերով նրանք պատկերաւորել են բանւորի վերաբերմունքը դէպի Լենինը: Բայց՝ ամենից չափա հեռագրներում հանդիպում է պարզ, հաստատ, անդամ մի թիւ չոր՝ «առաջնորդ» բառը: Դա—խսկապէս միլիոնաւորների ընտրեալն է, դա առաջնորդ է՝ ասածաւ ոգորմածութեամբ, դա կատարեալ դէմք է մի առաջնորդի, որ մարդկութեան կեանքում 500 տարին մի անդամ է ծնւում:

* * *

Ես կկամենայի դարձեալ մի քանի խօսք ևս ասել ընկեր Լենինի դէպի պատերազմն ունեցած վերաբերմունքի մասին: Վլադիմիր Իլիչը ղեռ ևս պատերազմից շատ առաջ չէր հաւատում եւրոպական սոցիալ-դեմոկրատիային: Նա լաւ գիտէր, որ ինչ որ բան է փակ դանիակոն Թաղաւորութեան մէջ: Եւրոպական պաշտօնական սոցիալ-դեմոկրատների մասին նա վաղուց ասում էր, թէ նրանք մաքսանենդութեամբ օպպորտունիզմի փառած ապրանքն են վաճառում:

Երբ բռնկեց պատերազմը, մենք ապրում էինք Գալիցիայի հեռաւոր ու խօւլ լեռնային մի զիւղում: Ես չիշում եմ, այն ժամանակ մենք զբաղ բռնեցինք

ընկեր Լենինի հետ: Ես ասում էի. «Դուք կտեսնե՞ք որ դերմանական պ.պ. սոցիալ-դեմոկրատները չպիտի համարձակեն պատերազմի դէմ ձայն ասլ. նրանք ձեռն պահ պիտի մնան մարտական փոխառութիւնները քււարկելիս»: Իսկ ընկեր Լենինն ասում էր. «Ոչ, չամենայն դէպս, նրանք այդպիսի լիտիներ չեն: Նորկա, նրանք չեն պայքարելու պատերազմի դէմ, բայց խղճի առաջ մաքուր լինելու համար նրանք պիտի փոխառութիւններին դէմ ձայն ասան, որպէսզի բանւոր գոսակարգը չապօտամբի իրենց դէմ»: Այս դէպքում ընկեր Լենինը սխալեց, ինչպէս և սխալեցի ես: Մենք լիովին չէինք գնահատել պ.պ. պաշտպանողականների հրաւրեան ամբողջ չափն ու սահմանը: Եւրոպական սոցիալ-դեմոկրատները կատարեալ սնունդն՝ ր եղան: Նրանք ձայն տւին փոխառութիւններին:

Երբ ստացուեց դերման սոցիալ-դեմոկրատների թերթ «Փորվերտս»-ի առաջին համարը, տեղեկացունելով այն մասին, թէ նրանք ձայն են տւել մարտական փոխառութիւններին, սկզբում ընկեր Լենինը՝ չէր կամենում հաւատար: «Դա լինելու բան չէ,— ասում էր ընկեր Լենինը,— դա, հաւանօրէն «Փորվերտս»-ի կեղծւած համարն է: Այդ կանախները (չրանցքներ անց կոցնողներ) դերման բուրժուաները զիամօմբ հրատարակել են «Փորվերտս»-ի այդօրինակ համարը, որ մեզ էլ ստիպեն Ինտերնացիոնալի դէմ ելնել»:

Աւաղ, այդ այդպէս չեղաւ: Երևաց, որ պաշա-
պանողականներն իսկապէս ձայն են աւել մարտա-
կան վարկերին: Երբ ընկեր Լենինը դրան համոզեց՝
նրա առաջին խօսքն եղաւ. «Ընկաւ Երկրորդ Ին-
տերնացիոնալը»:

Եւ, ընկերներ, այն ժամանակ այդ բռուրը
պայթեցին ռուսի պէս: Այժմ մենք բոլորս պարզ
տեսնում ենք, որ այդ այդպէս է, Երկրորդ Ինտեր-
նացիոնալն ընկաւ: Այդ այժմ այբուբեն է ձեզ հա-
մար: Բայց մասձեցէք, թէ որքան մեծ էր այդ
Ինտերնացիոնալի հմացքը մինչև պատերազ-
մի սկզբնաւորութիւնը: Չէ որ նա, չամենայն
դէպս, թղթի վրայ մի քանի միլլիոն մարդ էր հաշ-
ւում: Նրա մէջ կային այնպիսի հեղինակաւոր ան-
ձինք, ինչպէս՝ Կառլ Լիբկնից, Վանդերվել՝ դր, Վալ՝էանը,
Գէդը, Պլեխանովը: Եւ չանկարժ տեղից վեր է կե-
նում մի ոմն ռուս մարքսիստ և ամբողջ աշխար-
հովը մին ասում. «Երկրորդ Ինտերնացիոնալը կոր-
ծանւեց և հէնց այդ էր նրա ճանապարհը, որ
կոր»: Էլ հեծեծանքներին ու գանդաաներին վերջ
չկար, որ ուղղում էին յանդուզն, անբարիշտ բոլ-
շևիկների հասցէին Երկրորդ Ինտերնացիոնալի
երախտաւոր «առաջնորդները»: «Իա լւաժ քան
չէ, ասում էին նրանք, — Լենինը վիրաւորում է
սոցիալիստական ամբողջ աշխարհը»:

Եւ դեռ մինչ այժմ էլ պարոն Շայդեմանը հաս-
տատում է այդ: Սրանից ո՛չ այնքան վաղ Բերլի-
նում կայացել է կանցլերի խորհրդակցութիւնը բո-

լոր կուսակցութիւնների առաջնորդների հետ Ռու-
սիայի և Գերմանիայի լրացուցիչ պայմանագրի հարցի
մասին: Շայդեմանի զինակիր պ. Էբերան է միայն
ձայն աւել այդ պայմանագրի դէմ: Որովհետև,
տեսնում էք, որ Լենինն ու իւրայինները, — ինչպէս
յայտարարեց Էբերարը, — Ռուսիայում խայտառակում
են սոցիալիզմի դրօշը... Օ՛ր, Շայդեմանը քաջ զիտէ,
որ յանձնու Լենինի ինքն ունի ահաւոր մի թշնամի,
Շայդեմանը զիտէ, որ եթէ իրեն կվիճակւի լապ-
տերի սիւնից կախւել — իսկ դրան ես երաշխաւո-
րում եմ, — (ծափեր) — ապա դրանում մի նշանա-
կալի չափով մեղաւոր կլինի և ընկեր Լենինը...
(1907 թ.)

Շատուհարտի միջադրացին կոնգրէսի (1907 թ.)
քանաձևի զլխաւոր թեղիսի հեղինակները մէկն էր
Լենինը: Ռողա Լիւքսեմբուրգի հետ միասին Լենինն
առաջարկեց Շատուհարտի կոնգրէսին՝ յանձն առ-
նել, որ եթէ կսկսւի լմպերիալիստական պատե-
րազմը, մեր գործը պիտի լինի չեզափոխութիւն
բանկեցներ, ուրիշ խօսքով՝ քաղաքացիական
պատերազմ: Երկարատե վիճարանութիւններից
չետոյ էր, որ կոնգրէսի կոմիսսիան ընդունեց այդ
որոշումը: Միայն ուրիշ բանաձևումով: Լենինը մեզ
պատմում էր, թէ ինչպէս էր նա վիճում Բերլի
հետ բոնաձևումի առթիւ: Լենինի ասելով՝ Բե-
բելը մաքրին համաձայնում էր: Բայց մեծ զգու-
շութիւն էր պահանջում արտայայտութեանց մէջ
որպէսզի վաղաժամ «սագերին չզրայնի»:

Բայց ահա հասաւ իմպերիալիստական տոտե-
րազմը: Եւ երբ այժմ Լենինը կրկնեց Շատահարաի
բանաձևը, երբ նա այժմ Բեքելի մուրհակը ներ-
կայացրեց Երկրորդ Իտերնացիոնալի («առաջնորդ-
ներին») նրանից քամահրանքով գլուխներն աղասոււմ
էին և «օրակարդին») անցնում—այսինքն՝ լուրաքան-
չիւր պաշտպանողականն «իր» կառավարական
ախոռը:

Ես չիշում եմ մեր կուսակցութեան առաջին
մանիֆեստը պատերազմի առիթով: Հարկաւ, այդ,
ինչպէս և մեր կուսակցական կարեւորագոյն դոկու-
մենտները, ղլխաւորապէս բնկեր Լենինն է զրեւ
Երբ մենք թարգմանեցինք այդ երոպական լեզու-
ներով և երբ մանիֆեստն սկսեցին կարդալ այնպի-
սի մարդիկ, ինչպէս շվեյցարական ինտերնացիոնա-
լիստ Գրիմմը և ինչպէս ռուսական լեզուաբանական
Ռակովսկին, որ այժմ մեր շարքերումն է, նրանք կա-
տողել էին մեր դէմ: Երբ նրանք կարդացել էին «Իմ-
պերիալիստական պատերազմը պիտի քաղաքացիա-
կան պատերազմ դարձնել» բառերը՝ օտարափի մէջ
էին բնկեր:

Այժմ այդ այբուբենն է: Մենք բոլորս այդ ենք
անում. մենք իմպերիալիստական պատերազմը քա-
ղաքացիական պատերազմ ենք դարձնում: Իսկ այն
ժամանակ դա մի չլսւած բան էր թւում: Մեզ յայտ-
նում էին, որ միայն անարխիստը կարող է նման
բան քարոզել, և մեզ պայքար յայտարարեցին: Նոյն-
իսկ Յիմմերվալդի կոնֆերանսում ո՛չ միայն չափա-

ւոր մարդիկ, այլև այնպիսի գործիչներ ինչպէս՝ Ռա-
կովսկին ու խաղաղի Սերրասին՝ մեր դէմ կռիւ էին
գալիս: Բանը հասնում էր ամենախիստ բնագործ-
ներին: Ես հիանալի չիշում եմ, տաքարին Ռակով-
սկին քիչ էր մնում թեքերը չեա ծալէր՝ որ կուէր
իմ և Լենինի դէմ այն պատճառով, որ մենք յայտ-
նեցինք՝ «Մարտովը բուրժուազիալի ազենան է»:
«Իուր ինչպէս էր համարձակուում այդպիսի բան
ասել»—դռում էին նրանք մեզ.—Մենք 20 տարի
ճանաչում ենք Մարտովին»: Իսկ մենք պատասխա-
նեցինք. «Մենք Մարտովին ձեզնից պակաս չենք
ճանաչում, և մենք հաստատում ենք, որ ինչ որ
աղնիւ մաս կայ ռուս բանւորների մէջ՝ ամբողջապէս
մեզ հետ միասին, պատերազմի դէմ կերթայ, իսկ Մար-
տովը բուրժուական հայեացքներ է պաշտպանում:

Բայց հարցը՝ հարկաւ, այդ մանր-մուկը էպի-
զոֆները չէ: Ես այդ չիշում եմ նրա համար, որպէս-
զի դուր իմանալիք, թէ ինչ մեռելութիւն, ինչ ճահ-
ճացում կար եւրոպական սոցիալ-դեմոկրատիայի
շարքերում պատերազմի սկզբին: Չկար պայքարի
պատրաստութիւն: Բոլորն էլ բնաբայել էին լեզա-
լիզմի և պարլամենտարիզմի հինաւուրց, մաշւած
ուելներին: Բոլոր հին առաջնորդները կուռքի պէս
հաւատում էին լեզալութեանը: Ահագին ճիգեր
պէտք եղան, նոյնիսկ ցիմմեփալլըցիներին մէջ անձնիւր
ճանապարհ հարթելու համար:

Ես չիշում եմ Լենինի բնագործը Լեդբու-
րի հետ իսկը Յիմմերվալդում: Լեդբուրն ասում էր.

«Սյո՛, դուք այստեղ, արտասահմանում բնակելով, քաղաքացիական կուլի կոչեր էք արձակում: Ես կկամենայի տեսնել, ինչպէս կանէիք դուք այդ՝ էթէ Ռուսաստանում բնակէիք...»:—Եթէ Լեդերբուրը տակաւին չիշում է այդ բառերը, ապա, ես կարծում եմ՝ այժմ նա խիստ ամաչելիս պիտի լինի դրանց պատճառով:—Իսկ ընկեր Լենինը հանդիստ պրոտասխանում էր նրան. «Երբ Մարքսը գրում էր «Կոմունիստական Մանիֆեստը», նա էլ էր արտասահմանում բնակում, և միայն սահմանափակ քաղքենիները կարող են նրա աչքը խփել: Ես այժմ բնակում եմ արտասահմանում,—ասում էր Լենինը,—որովհետեւ ինձ այստեղ են ուղարկել ոռւս բանւորները: Իսկ երբ կդաշ ժամանակը, մենք կկարողանանք մեր գիրքերում լինել...» Եւ ընկեր Լենինը կատարեց իր խօսքը:

Սյո՛, պատերազմի սկզբին ընկեր Լենինը քիչ համակրանք էր զանում նոյնիսկ այն սոցիալիստներին մէջ, որոնք դուրս եկան պատերազմի դէմ:

Իսկ ա՛յժմ:

Այժմ առանց օրէէ չափազանցութեան կարելի է ասել. «Ինչ որ աղնիւ մաս կայ Ինտերնացիոնալի մէջ, ամբողջովին իր առաջնորդ և զրօշակիք է համարում ընկեր Լենինին: Իսայական բանւորների առաջնորդը, կարմիր զրօշի տակ ալևուրած Լաճարին, որ Յիմմերվալ՝դում վիճում էր Լենինի հետ, այժմ երեք տարով բանտ է դնում՝ Իսայուցում Լենինի կոչերը սարածելու պատճառով:

Մեհրինդը, Յետկինը՝ դերման ինտերնացիոնալիստներից լաւագոյնները՝ որ առաջ կուլել են Լենինի դէմ, այժմ Լենինին մեծագոյն չարգանքի տուրքն են տալիս: չապա մի կարգուցէք բոլշեիկներին կողմնանցած անդլիական ինտերնացիոնալիստ Ռոնտաշեյնի խոստովանութիւնը: չապա լսեցէք թէ ինչ են ասում այժմ Լենինի մասին չորդերի, չեզոքների, Բլազոյկի, Լոռենցի, Սեռուատի պէս մարդիկ: Ընկեր Լենինի համար առաւել գոհունակութիւն չի կարող լինել, բայց էթէ այն, որ իր աշխատանքով նա նաւաւել է սիրտն ու միտքն այնպիսի մարդկանց, ինչպիսիք մի ամբողջ շարք երկրների բանւորների ալևուր այդ առաջնորդներն են:

Ընկեր Լենինը դարձել է ծագող Երրորդ Ինտերնացիոնալի առաջնորդը: Սկզբում շատ բարեգործ վայսոցիալիստներ ծաղրում էին, թէ, բա չէք ասի՝ որ Լենինն իր թեկնածութիւն է դրել Երրորդ Ինտերնացիոնալի առաջնորդի տեղը բռնելու համար, թէ նա, բա չէք ասի՝ նա միտում է Բակունինի փոխանորդը լինել: Իսկ ա՛յժմ: Ո՞վ է որ պիտի ծիծաղի այժմ, էթէ մենք ասենք, որ Երրորդ Ինտերնացիոնալի առաջնորդը յատկապէս մեր ընկեր Լենինն է: Պարոնայք պաշտպանողականներն այժմ բոլորովին ծիծաղելու հալ չունին: Սուելի շատ նրանք լալու կարիք են զգում: Քանզի նրանք զինտեն այժմ, որ կենդանի փաստ է Երրորդ Ինտերնացիոնալը, թէ և պաշարողական դրութեան զօրութեամբ այդ Ինտերնացիոնալը դեռ ևս ձևապէս

գորութիւն չունի: Եւ նրանք զիտեն, որ յանձինս
 Լենինի նոր Ինտերնացիոնալն ունի բաւականաչափ
 զօրաւոր առաջնորդ՝ շրջահայեաց, համարձակ առաջ-
 նորդ, այնպիսի առաջնորդ, որ վայել է միայն բան-
 ւորական Երրորդ նորոգ Ինտերնացիոնալին:

* *

Պատերազմի սկզբին կատարեալապէս բացառիկ
 էր ընկ. Լենինի դերը: Նա՛ առաջինն սկսեց ժո-
 զովել ինտերնացիոնալիստների խմբակները: Եւ
 պէտք էր աեսնել, թէ փոքրիկ Շվեյցարիայում ինչ-
 պէս էր նա իր անսպառ եռանդը թափում այդ
 գործի վրայ: Նա բնակւում էր Բերնում, իսկ չեռոյ՝
 Յիւրիխում: Շվեյցարիայի սոցիալ-դեմոկրատական
 կուսակցութիւնն ամբողջապէս օպորտունիզմով ու
 պաշտպանողականութեամբ էր վարակւած, և մի-
 այն բանւորների մի փոքրիկ խմբակ համախմբւեց
 մեր շուրջը: Ընկեր Լենինն անհուն ոյժ ու ժամա-
 նակ էր ծախսում, որ կազմակերպի Յիւրիխի բան-
 ւորական Էրիտասարդութիւնից ընդամենն մի ինչ
 որ 10—20 մարդ:

Ս.յն ժամանակ շվեյցարական մի ուրիշ քաղաքում
 էր բնակւում ես, բայց ես շատ լաւ չիշում եմ, թէ
 ինչպէս վառւում էր ընկեր Լենինն իր այդ քանա-
 կի ծաւալով շատ փոքրիկ աշխատանքի մէջ: Լենինը
 մի շարք նամակներ էր զրում մեզ, խթանում ամեն-
 քիս՝ որ աշխատենք շվեյցարացիների մէջ և ման-
 կան պէս ուրախանում էր, երբ ի վիճակի էր հա-

գորդել, թէ ահա Յիւրիխում յաջողել է ձախ սո-
 ցիալ-դեմոկրատների կազմակերպութեանը մասնա-
 կից անել Եօթ ջահել պրոլետարների և, դուցէ թէ
 կյաջողի ու թերորդին ևս մասնակցել տար:

Շվեյցարական պաշտօնական ս.-դ. կուսակցու-
 թիւնը, հասկանալի է, խէթ աչքով էր նայում Լե-
 նինի այդ աշխատանքին: Գրէյլիկն և ընկ. ասում
 էին, թէ Լենինն ռուսական «անարխիզմով» փճաց-
 նում է բանւորական շարժումը: Եւ, իրօք, ընկ.
 Լենինն ուժերին չափ «փչացնում էր» այն: (Մ ա-
 փեր. ծ ի ծ ա ղ): Շվեյցարիայի Քաղքենի կառավա-
 րութիւնն այն ժամանակ պատրաստ էր անբարե-
 յուսութեան նկատուծով արտաքսել Լենինին: Իսկ
 այժմ շվեյցարական սոցիալիստ ընկեր Մօօրը պատ-
 մում է, թէ թղթի այն կտորը, որ մեզինց վերց-
 բեց շվեյցարական կառավարութիւնն իբրև զրա-
 ւական Շվեյցարիայում ինքզինքներս հանդիստ պա-
 հելու՝ շվեյցարական կառավարութիւնն այժմ իբ-
 րև պատմական դոկումենտ՝ մուղէչին է յանձնել
 Ես չեմ զարմանալ, եթէ շվեյցարական քաղքե-
 նիները, որոնք 5 Փրանկով ցոյց են տալիս իրենց
 լճերն ու լեռնային աեսարանները, շուտով սկսեն
 5 Փրանկով ցոյց տալ Լենինի ինքնաձեռագիր
 ստորագրութիւնը...

1915—17 թւերին Շվեյցարիայում ընկ. Լե-
 նինը բոլորովին առանձնաշատուկ կեանք էր վարում:
 Պատերազմն ու Ինտերնացիոնալի մասնակութիւնը
 խիստ էին անդրադարձել ընկեր Լենինի վրայ,

Նրան ճանաչող շատ բնկերներ զարմանում էին, թէ ինչպէս է նա փոխւել պատերազմի սկզբից: Նա երբէք էլ առանձնապէս բնքոյշ վերաբերմունք չի ունեցել դէպի բուրժուազիան: Բայց պատերազմի սկզբից նրա մէջ սկսեց ի չայտ գալ ինչ որ համակենտրոնիկ, կենտրոնացած, ինչպէս սրած զաշոյնը սուր, մի ատելութիւն դէպի բուրժուազիան: Թւում էր, թէ նա դէմքով էլ էր փոխւել:

Ցիւրիխում բնկեր Լենինը բնակւում էր ամենաաղքատիկ թաղում, կօշկակարի բնակարանում, դրեթէ չարդախում: Նա, կարծես, վաղում էր իւրաքանչիւր պրոլետարի յետևից, որ բռնի նրան և զրուխը մտցնի, թէ արդի պատերազմը—իմպերիալիստական սպանդանոց է, թէ պրոլետարիատի պատիւը պահանջում է պայքարել, ոչ թէ կեանքի, այլ մահու կռիւ մղել այդ պատերազմի դէմ, թէ չի կարելի զէնքը ցած դնել մինչև այն ժամանակը, երբ բանւոր դասակարգը ոտքի չի ելնի և չի ոչնչացնի իմպերիալիստ-աւաղակներին: (Երկարատև, անընդհատ ծափեր):

Ցիմմերփոլցի Զախ Թևի Բիւրօն, ուր ղեկավար դերը Լենինին էր պատկանում, գերմաներէն ու ֆրանսերէն մի քանի թռուցիկներ ու բրոշիւրներ հրատարակեց և «Մորբոտէ» հանդիսի երեք №-ներ:

Ինքնին հասկանալի է, որ բնկեր Լենինի քարոզը շատ դիւր չեկաւ միջազգային բուրժուազիային: Գերման բուրժուական պրօֆեսսորներն ամբողջ զրքոյկներ էին գրում այն մասին, թէ ահա, յայտ-

նւել է մի ինչ որ խեղաուկ, որ ինչ որ վայրագ քարոզչական ուսմունք է քարոզում: Մենք էլ ծիծաղում էինք և ասում. «էլ զրո համար ինչ՞ու պէտք է ամբողջ զրքեր ու յուլածներ գրել, էլ ինչ՞ու պէտք է անհանդիսա լինել ինչ որ «խենթի» «գառանցանքի» համար»:

Ընկեր Լենինը հանդիսա շարունակում էր իր աշխատանքը: Եւ անա այժմ բռնն այն անդր հասաւ, որ գերման բուրժուազիան ստիպւած եղաւ պայճանադիր կնքել բնկեր Լենինի հետ, որ այժմ հանդէս է դալիս ամբողջ Ռուսիայի հարիւրաւոր միլիոն բանւորների ու գիւղացիների կողմից: Եւ մենք, բնկերներ, կայրենք մինչև այն ժոմենտը, երբ մեր պրոլետարիատն իր առաջնորդ Լենինի միջոցով իր կամքը կթելազրի ամբողջ հին Եւրոպային, երբ բնկեր Լենինը պիտի պայճանագրեր կնքի Կարլ Լիբկնիխտի կառավարութեան հետ և երբ այդ միևնոյն Լենինը պիտի օդնի գերման բանւորներին Գերմանիայում սոցիալիստական առաջին ղեկընտը կազմելու: (Ծափեր):

1917 թ. մարտին բնկեր Լենինը վերագաւնում է Ռուսաստան: Դուք չիշում էք, բնկերներ, այն վայրագ սուլպարր, որ բարձրացաւ, երբ Լենինն և մենք՝ նրա աշակերտները՝ արտասահմանից Գերմանիայի վրայով Լիանք: Ինչքան ճիշեր եղան «պրոմբա՞մ փոզանի» մասին:

Երապէս, գերման իմպերիալիզմի հանդէպ ոչ պակաս շիք՞մ ատելութիւն ունէր Լենինը, քան՞ միւս

նորնիսի տարակուսեց, թէ Խորհուրդները, համա-
ձայնողականներից խեղաթիւրւած, կարող կլինէին
վճռական գեր կատարել: Եւ նա յողունդ էր ապիտ,
թէ մեզ կվիճակէի, թերևս Խորհուրդները անկախ
գրաւել իշխանութիւնը: Բայց նա չէր գաղտնուծ
հաւատար, թէ վաղ կամ ուշ իշխանութիւնը մերը
կլինի, թէ պէտք է անդունդը զլրբել մենշեկինե-
րին ու էս-էրներին:

Յուլիսեան օրերին, սկզբում, մենք պարզ հա-
շիւ չէինք ապիտ մեզ, թէ ի՞նչ է կատարուծ: Լոյս
յուլիսի 3-ի գիշերն ընկեր Լենինը մեն-մենակ ուշ
առնն զնում է «Պրաւդա»-ի խմբագրատուն, որ
մի ձեռագիր յանձնի: Իսկ նրա հեռանալուց կէս
ժամ յետոյ իւնկերներն արդէն փշրում-չարգում էին
«Պրաւդա»-ի խմբագրատունը: Յուլիսի 5-ի առա-
ւտեան Լիրերն ինձ տարաւ շրջանալին շատրը,
ուր գէնեբայ Պորոլցեր յարգանքով ընդունեց ինձ,
որ բացատրութիւններ ասմ «Պրաւդան» աւերելու
առիթով: Նա ևս գեա չղխեց, թէ ի՞նչ պէտք է
անել յատկապէս մեզ հետ: Իսկ մի ժամ յետոյ բոլ-
շեկներին արդէն ձերբակալում և սպանում էին:

Յնուհետեւ սխաւեցին հարածանքները: Մենք
ընկեր Լենինի հետ թագնւեցինք: Բայց մենք հա-
տատ վճռել էինք զնալ բանաստիւիւր, այնքան գեա
մեծ էր մեր փաստութիւնը մենշեկներին ու աշ
էսերներին հանդէպ: Սակայն՝ մեր կուսակցութիւնը
մեզ թող չաւեց այդ: Մենք վճռեցինք թագնւել
հեռու: Եւ մի շարաթ յետոյ ընկեր Լենինն ասում

էր ինձ. «Ինչպէս մենք կարողացանք այնքան լի-
մար լինել, որ թէկուզ մի ակնթարթ մտածում էինք
փաստել և զնալ այդ խաւժանի մօտ ձերբակալելու:
Սնտոյր պայքար այդ բանալալի դէմ—ուրիշ միջոց
չկայ»: (Մ ա փ է ր):

* * *

Ինչպէս որ 1917 թւի յուլիսին ընկեր Լենինը
հաստատ ու վճռական յայանում էր՝ իշխանութիւնն
այժմ վերցնել չի կարելի,—այնպէս էլ Կորնիլովի
օրերից յետոյ, առանձնապէս 1917 թւի սեպտեմ-
բերի վերջերից սկսած, Լենինն սկսում է շտապեց-
նել բանւորներին՝ շուտով վերցրէք իշխանութիւ-
նը, թէ չէ՝ ուշ կլինի:

Երբ Կորնիլովեան օրերից յետոյ Պետրոգրա-
զում հաւաքւում էր այսպէս կոչւած «Դեմոկրա-
տիկ Խորհրդակցութիւնը», Լենինը նախ հանդէս է
տիկ «Կոմպրոմիսաների մասին» յողւածով: Վեր-
էլում «Կոմպրոմիսաների մասին» յողւածով: Վեր-
ջին անգամ նա առաջարկում է մենշեկներին ու
էսերներին անշատել բուրժուազիայից, հրատար-
ւել գաւաճան քաղաքականութիւնից և զիջումներ
անել բանւոր դատակարգին Կորնիլովի դէմ: Բայց
մենշեկիցը ու էսերականութիւնն իրենց միջուկնե-
քով փտած էին: Նրանք արդէն չկարողացան ընդու-
նել Լենինի առաջարկը:

Համոզւելով զրան, Լենինն իր Ֆինլանդական
փառանքից նամակ է գրում մեր կուսակցութեան
Կենտրոնական Կոմիտէին և ասում այդ նամակի մէջ.
«ձերիք է խոյակը քաշել պէտք է շրջապատել

Սլէքսանդրինկան, («Բենոկրատիկ Խորհրդակցութիւնը») Սլէքսանդրեան թաարանուծն էր նիստեր ունենում), ջրէլ այդ ամբողջ տականքն ու իշխանութիւն վերցնէր): Մեր Կենտրոնական Կոմիտէն այն ժամանակ չհամաձայնէր ընկեր Լենինին: Գրեթէ մեզ ամենքիս թւում էր, որ զեռ վաղ է, որ զեռ ևս բաւականաչափ շատ կողմնակիցներ ունեն մենշելիներն ու էսէրները: Այն ժամանակ Լենինը, երկար չմտածելով, թողնում է իր փախստանոցն և («ինքնազուխ»), առանց բարեկամների ունեցած երկիւզն ի նկատ առնելու, Ֆինլանդիայից Պիտեր է գալիս, որ բարոյի անմիջական ընդվզումը: Կերենսիին ու Աւիստաեր զրում են հրաման հրամանի յետեից Լենինին ձերբակալելու մասին: Իսկ Լենինը («ստորերկրեայ») աշխարհից ապստամբութիւնն է պատրաստում, համոզում կասկածողներին, մարտիւմ երերողներին, զրում ու քարոզում է յանուն շուտափոյթ ապստամբութեան:

Եւ հասնում է իր կամեցածին:

Այժմ արդէն իւրաքանչիւրի համար պարզ է, որ իրաւ էր ընկեր Լենինը: Այն ժամանակ ամեն բան մաղից էր կախում: Չվերցնէինք մենք իշխանութիւնը հակամբերին, մեզ կխեղդէին Սաւինկովն ու Պալչինսկին նոյեմբերին: Մներկծիտ չէր զրել խնդրը պատմութիւնը. կամ նրանք՝ մեզ, կամ մենք՝ նրանց, կամ ահից խելայեղ և բանւորների հանդէպ ունեցած առելութիւնից զազազած բուրժուազիայի

զիկաատուրան, կամ պրոլետարիատի, որ անխնայ ջնջում է բուրժուազիային:

Այժմ այդ բոլորը պարզ է: Բայց այն ժամանակ զէպրերի սահանքում պէտք էր Լենինի աչքաւոր, պէտք էր Լենինի հանճարեղ ինտուիցիան, ասելու, որ՝ էլ ո՛չ մի շարաթ—այժմ կամ երբէք! Եւ հարկաւոր էր անճկելի լենինեան կամքի ոյժը—չաղթահարելու բոլոր խոչընդոտները և հէնց իսկն իր ժամանակին սկսելու մեծագոյնը յեղաշրջումներից, որ զիտէ պատմութիւնը:

Եւ խնդիրն այն չէ, որ ընկեր Լենինը չհասկանար, թէ ինչ մեծ դժւարութիւններ կառաջանան բանւոր դասակարգի առջև՝ իշխանութիւնը նւաճելուց յետոյ: Լենինը զերազանցապէս զիտէր այդ: Իր Պիտեր գալու առաջին իսկ օրերից սկսած նա մանրակրկիտ հետեւում էր անտեսական փլուզումին: Նա թանկ էր գնահատում իր ծանօթութիւնն իւրաքանչիւր բանկային ծառայողի հետ, ձգտելով խորամուտ լինել բանկային գործի բոլոր զեաայնների մէջ: Նա լաւ զիտէր պարենային և այլ դժւարութիւնների մասին: Իր ամենանշանաւոր աշխատութիւններից մէկում «Удержат ли большевики государственную власть?» («Կպահպանեն արդեօք պետական իշխանութիւնն իրենց ձեռքում բոլշևիկները») ընկեր Լենինը հանդամանօրէն կանդ էր առնում այդ դժւարութիւնների վրայ: Իրաւ է, դժւարութիւններն աւելի խոշոր եղան, քան ընկ. Լենինն էր կարծում: Բայց, այնուամենայնիւ, բան-

ւոր դասակարգին ուրիշ ճանապարհ չէր վիճակւած, բացի հոկտեմբերեան ճանապարհից:

Եւ բանկերը պետականացնելու խնդրում, և՛ մեր պարէնային քաղաքականութեան շրջանում, և՛ պատերազմի հարցում վեճական խօսքը Լենինն է ասել: Նա, միակը, դեռ ևս հոկտեմբերի 25-ից շատ վաղ, կեանքի բոլոր շրջաններին վերաբերեալ գործնական ընձեռումների պլանն էր մշակել ամենայն մանրամասնութեամբ: Պլանի պարզութիւնը, հիմնաւուն և կոնկրետ որոշումը Լենինի ամբողջ աշխատանքի գլխաւոր յատկանիշն է:

Եւ դարձեալ մենակ նա բոլոր այդ միջոցները փալլուն կերպով ի մի հաւաքեց իր—իմ կարծիքով «Կապիտալ»-ից յետոյ ամենակարեւոր աշխատութեան՝ «Ուսմունք պետութեան մասին» գրքի մէջ: Խորհրդային պետութիւնը Լենինի մէջ դատւ ո՛չ միայն իր գլխաւոր քաղաքական առաջնորդին, պրակտիկին, կազմակերպչին, բոցաշունչ պրոպագանդիստին, երգչին ու պոէտին, այլև իր գլխաւոր թէորետիկոսին, իր Կարլ Մարքսին:

Հոկտեմբերեան չեզափոխութիւնը—որքան որ չեզափոխութեան մէջ հնարաւոր է և պէտք է խօսել անհատի կատարած գերի մասին, հոկտեմբերեան Յեզափոխութիւնը և մեր կուսակցութեան խաղաղած գերը նրա մէջ ինն տասնորդական մասով ընկ. Լենինի ձեռքիցն է եկել: Եթէ մէկը կարողացել է հարկադրել երերուններին՝ շարքերը մանել և կորզի կանգնել՝ դա ընկեր Լենինն էր:

Կասեմ իմ մասին, որ եթէ ես իմ կեանքում որևէ բանից պիտի զոյջամ՝ ապա այդ այժ չէ, որ 15 տարիների ընթացքում իմ աշխատանքով գնացել եմ ընկ. Լենինի ղեկավարութեամբ, այլ պիտի ամօսամ հոկտեմբերեան այն քանի մի օրերի համար, երբ ինձ թւում էր, թէ Լենինն շատպում է, զանց առնում դէպքերը, սխալ գործում և ես ստիպւած եմ լինելու նրա դէմ ելնել:

Այժմ պարզ է, ինչպէս երկու անգամ երկու հաւասար է չորսին, որ եթէ այն ժամանակ Լենինի ղեկավարութեամբ բանւոր դասակարգն իշխանութիւնն իր ձեռքը չառնէր, ապա մի քանի շաբաթից յետոյ մենք կունենայինք բուրժուական ամենամողկալի տականքի գլխատուրան: (Երկաբառ և ծափեր): Այժմ յայտնի է, որ Սահմանադիր ժողովի նախընթաց մոմենտին վեճւած էր մորթել մեզ, և եթէ պարոնայք ղեներայներն աւելի շատ զինւորներ ունենային, նրանք կանէին այդ: Անդամ հոկտեմբերի 25-ից յետոյ, Ուչրեդիլիայի*) հաւաքւելու շրջանում աչ էս-էրները կամենում էին մեզ կոտորել: Ռրա համար աչ էս-էր Մասլովը զինւորներ էր հաւաքում: Բայց նա, ինչպէս վերջերս անձամբ խոստովանեց, ընդամենը հինգ հազար զինւոր հաւաքեց, բայց՝ այն էլ կասկածելի մարտիկներ: Բազուկները մեզ չհասան:

*) Սահմանադիր ժողովի:

Ընկեր Լենինը գերազանցապէս դառաւ մոմենտը: Նա չէր կամենում մի շարքով անդամ եւ սպասել և նա կարողացաւ հարցը դնել իր ամբողջ մերկութեամբ: Բայ ու աշխարհ, իր ստորագրութեամբ լեզայ թերթերում նա գրում է յօդուած յօդուածի չեանելի, ուղղակի զինուած ապստամբութեան կոչ անելով և ուղղակի ժամանակ նշանակելով վաղը կամ միւս օրը: Եւ այդ բոլորն ընկեր Լենինն անում է այն ժամանակ, երբ տակաւին իշխանութեան ղլխին կանգնած է Կերենսկին և շատերին թուում է, թէ նա դեռ ևս հոգի է. «Վաղը մենք ձեր իշխանութիւնը կապալաւենք»: Եւ ամեն ոք զիտէ, որ Լենինի բերանում դա դատարկ սպառնալիք չէ: Խօսքերին զործը կհեռանի... Այդ միայն Լենինը կարող է անել...»

* * *

Իսկ Բրեստի լիշատակելի դառն օրերը: Ինչ դժւար, ի՞նչ ցաւաղինօրէն դժւար էր այն ժամանակ որոշում կայացնել: Ես չեմ կարենում ինքս լծ մէջ պատկերացնել, ինչ կլինէր, եթէ մեզ հետ չլինէր այն ժամանակ ընկեր Լենինը: Աւրիշ ո՞վ կարող էր իր վրայ առնել այդ ծանրութիւնը, ընդգէմ զնայ Խորհուրդներին հո՞ծ մասին, կուսակցութեան զղալի մասին և մի ժամանակ նոյնիսկ կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտէի մեծամասնութեան: Միայն Լենինը կարող էր բարձրացնել այդ բեռը, միայն նրա չեանելի զնացին նրանք, որոնք առաջ տատանում էին: Միայն Լենինին էր վերապահւած

փրկել Պետրոգրադը, Ռուսիան, մեր կուսակցութիւնը, մեր լեզափոխութիւնը: Այժմ քիչ կզանւեն իմաստուններ, որոնք պիտի փորձեն հեղինկ «передышка»-ի («շունչ քաշելու») լենինեան թէսըրիան: Այժմ պարզ է, որ դա էր միակ ուղիղ հանապարհը — ղիջիլ թշնամուն տարածութեամբ, որ պէտքի հետք լինի նրանից ժամանակով շահելու...

Ահա թէ ինչու մի մարդ, որ կատարել է այդպիսի զործ, ինքն բոտ ինքեան հասկանալի է, անմահ լինելու իրաւունք ունի: Ահա թէ ինչու նրա զէմ ուղղւած իրաքանչիւր հարւած ամեն ոք իրեն զէմ էր համարում: Ընկեր Տրոյսկին իրաւացի էր, երբ ասաց Մոսկվայում. «Երբ ականում ես, որ ընկեր Լենինը պահւած է ծանր վիրաւոր և մարտնչում է մահւան հետ, մեր սեփական կեանքը մեզ այնպէս անպէտք և այնքան անկարևոր է թուում»...

Ընկեր Լենինին Մարտի հետ էին համեմատում: Նրան բազդն աւելի է խնդացել, քան Մարտին: Մարտին իր ժողովրդին առանձնապէս սիրելի դարձաւ մահից չեառ: Մեր ուսուցիչ ընկ. Լենինը մի մաղաչալի էր մահից հեռու: Նա բաւականին թանկ էր մեր ժողովրդի համար յարձակումից զեռ ևս առաջ: Բայց բանւոր դասակարգի սրտին հաղար անդամ աւելի թանկ կլինի նա այժմ, այդ դաւաճանական յարձակումից չեառ: Մարտան երկար ապրեց իր ժողովրդի յուշերի մէջ այն պահուց, երբ նրա Ֆիդիբական կեանքի թելը կարւած էր: Իսկ Լենինը պիտի երկար ապրի ո՛չ միայն մեր սրտի ու

մտքի մէջ, այլև մեր շարքերի մէջ ու նրա համար, որպէսզի պայքարի մեզ հետ միասին և բանւորական առաջին սոցիալիստական յեղափոխութիւնը հասցնի կատարեալ լազթական վախճանին: (Բ ու ռ ն ծ ա փ ե ր):

Այո՛, Մարաս՝ իրեն շողկապած քաղաքի և դիւզի բողոքամիլիոն պրոլետարիատին՝ դա կլինի Լենին: Վերջրէք Փանատիկ անձնւիրութիւնը ժողովրդին, որ չտականիշն էր Մարասի, վերջրէք Մարասի անկաշառութիւնը, վերջրէք նրա պարզութիւնն ու ինտիմ ճանաչողութիւնը ժողովրդական հոգու վերջրէք նրա սարերային հաւատքը «խոնարհ խաւերի» հանդէպ, առէք այդ ամենը Մարասից, աւելացրէք դրան մարքսիստի առաջնակարգ կրթութիւնը, երկաթէ կամքը, խորունկ, վերլուծող միտքը—և դուք կստանաք Լենինի դէմքն այնպէս, ինչպէս մենք այժմ ենք ճանաչում:

Յակոբականը, որ իր բաղդը կապել է ժամանակակից ամենաառաջնակարգ դասակարգի հետ, պրոլետարիատի հետ—դա ինքն է հէնց յեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատը.—այսպէս էր 1904 թւին ընկեր Լենինը պատասխանում մենշևիկներին, որոնք նրան մեղադրում էին «յակոբականութեան» համար: Պրոլետարական «յակոբական» Լենինի դէմքն իր փայլով կմթնեցնի Ֆրանսիական Մեծ Յեղափոխութեան ժառանգանների ամենէն փառաւորների փառքը:

Աւզուստ Բերելին զերման բուրժուազիան ո՛չ մի կերպ չէր կարենում ներել այն, որ մի անդամ նա ազգարեց ամբիօնից. «Այո՛, ես ատում եմ ձեր բուրժուական հասարակարգը, այո՛, ես մահացութիւնս եմ ձեր բուրժուական հասարակութեան»: Եւ միևնոյն Բերելը կասէր. «Երբ ինձ զովաբանում է բուրժուազիան, ես հարցնում եմ ինձ՝ «Տերո՛ւկ Բերել, ի՞նչ յիմարութիւն ես արել դու, որ արժանացել ես այդ մարգակերների զովասանքներին»:

Ընկեր Լենինին երբէք էլ չի վիճակել այդպիսի հարցեր տալ ինքն իրեն: Այդ կողմից նա ապահովւած էր: Նրան երբէ՛ք չի զովել բուրժուազիան: Այրող ասելութեամբ է հետևում բուրժուազիան նրան իր բողոքամեայ ամբողջ զործնութեան ընթացքում: Եւ Լենինը հպարտանում է դրանով: Պայքարի ամենախիստ սուսակութեան պահուն ընկեր Լենինը սիրում է կրկնել ինչպէս կրկնում էր Տոկտեմբերեան յեղափոխութեան նախօրեակին, պոէտի խօսքերը.

Մենք լսում ենք հաւանութեան շշուշներ

Ո՛չ գովքերի մեղանուշիկ բամբիւնից,

Այլ խօլութեան վայրագ ու բիրտ երէրից...»

Ինչքան բնորոշիչ է այդ Լենինի համար: Այս քաղաւածքի մէջ է ամբողջ Լենինը: Լենինը սակաւ է քաղաւածքներ անում բանաստեղծութիւններից: Բայց այստեղ նա զուր չէ քերթւածային քաղաւածքին դիմելը:

Բանւոր դասակարգի թշնամիների «խօսութեան վայրագ ճիւղերը» միշտ էլ ասորժարուր նւագ են եղել ընկեր Լենինի ահանջին: Որքան կատաղում էին թշնամիները, այնքան հանդարտ ու հաւատացած էր լինում Լենինը...

Այ՛ր՛ ընկեր Լենինի մասին իրօք որ կարելի է ասել:

Մեն մի մտքի իշխանութիւն նա զիտէր,

Մեն մի հասիկ, բայց բոցաշունչ աւիւն էր...

Լենինը սիրում է մեր չեղափոխութիւնը նմանեցնել արագ սուրող լոկոմոտիվին: Սրգարե, մեր լոկոմոտիվը սուրում է դիտապատշտ արագութեամբ: Բայց, ի՛նչ կասես, որ մեր մեքենափարն էլ փառաւոր կերպով է վարում լոկոմոտիվը: Սուր է նրա հաշհացքը և ամուր է բաղուկը, և նրա բաղուկը մի ակնթարթ անգամ չի դողում, նոյնիսկ ամենաճուռ պտտաններում:

Այս ժամին մեր առաջնորդը վիրաւոր պառկած է: Մի քանի օր նա մահւան հետ կռիւ է արել: Նա պէտք է ապրի: Եւ դա սիմբոլ է: Մեր չեղափոխութիւնն էլ մի ժամանակ կարծես թէ մահացու վիրաւոր էր: Նա կաղցուրում է այժմ, նա պիտի կաղցուրի այնպէս, ինչպէս մեր առաջնորդ ընկեր Լենինը: Եւ կցրւեն մութ ամպերը: Եւ մենք կչաղթենք մեր բոլոր թշնամիներին ու «սուպասասներին»... (ԲՈՒՆ ԺԱՓԵՐ):

* * *

Ընկերներ, ընկեր Լենինին ուզարկածս հեռադրները մէկի մէջ ևս ցանկութիւն էի չաչանել որ կաղցուրւելուց չեաոյ ընկեր Լենինն առաջին. անգամ հանդէս դաչ մեր մէջ, Պեարողրաղում: Ես խորապէս համոզւած եմ, որ դա ձեր ցանկութիւնն էլ է: (ԲՈՒՆ ԺԱՓԵՐ): Բայց ևս վախենում եմ, որ այդ չի լինի: Լենինին չես գոսլի: Նրա առաջին «հանդէս դար»-ը էապէս եղել է արդէն այսօր: Ընկեր Լենինը չի կամենում հաշաւել հիւանդի դրութեան հետ, նա բարձրանում է անկողնից, նա հեռադրներ ու թերթեր է պահանջում, նա աշխատանքի է անցնում, նա չէ կարող մոռանալ այն, որ ինքը հանդիսանում է առաջին մարտիկն աշխարհիս մեծագոյն բանտրական կուսակցութեան: (ՄԱՓԵՐ): Ահա թէ ինչու մեզ, վախեցնում եմ ևս, արւած չպիտի լինի այդ բաղուկութիւնը: Բայց դրա փոխարէն, մեզ ուրիշ բաղուկ է արւած: Մենք զիտենք, որ ո՛չ մի Խորհուրդ, ո՛չ մի բանւոր այնպէս չի վայելում ընկեր Լենինի անսահման սէրն ու չարդանքը, ինչպէս Պեարողրաղի Խորհուրդն ու Պեարողրաղի բանւորները:

Այդ, ընկերներ, լոկ խօսք չէ, այդ ճշմարտութիւն է: Ամեն անգամ, երբ գժարութիւն է լինում, երբ դրութիւնը հերոսական ճիւղեր է պահանջում, առաջին բանը, որ վլաղիմիր Իլիչը մտաբերում է, այդ այն է որ պէտք է զիմել Պեարողրաղի

պրօլետարներին: «Ճր՛, էլ ի՞նչ էք յօրանջում, պի-
անեցիներ. մի՞թէ դուք, սասանաներ, չէք հասկա-
նում, որ դուք էք «երկրի աղբ», որ դուք պար-
սաւոր էք աղասել ո՛չ միայն ձեզ, այլ և ամբողջ
բանւորական լեզափոխութիւնը» — այսպէս է միաքն
այն բողոքով զիմուքներէ, որով Մօսկօւայից բազ-
միցս ընկեր Լենինը զիմել է ձեզ, Պիտերի բան-
ւորներէդ...

Ձեզից՝ պիտերցիներէից մէկն արժէ ուրիշներից
100-ին: Այսպէս է համոզումը Լենինի: Ընկեր Լե-
նինը, կարելի է ասել, սնտոխապաշտութեան աս-
տիճան հաւատում է Պետրոգրադի բանւորին: Նա
խորապէս համոզւած է, թէ Պիտերի բանւորի ձեռ-
քից ամեն ինչ կգայ, թէ նա առանձին թալիաման
ունի և ստեղծւած է առանձին մեաագից:

Ընկերներ, մենք ձեզ հետ այնքան մտերիմ բա-
րեկամներ ենք, որ դուք կարօտ չէք իմ կօմպլե-
մենտներին: Բայց, այնուամենայնիւ, ևս կասեմ ձեզ՝
ասածիս մէջ փոքրիկ ճշմարտութիւն կայ: Հարկաւ,
խնդիրն այն չէ, որ Պիտերի բանւորներն ինչ որ
առանձին բան լինէին: Խնդիրն այն է, որ Պիտերն
անցել է երկու լեզափոխութիւնների կրակարան-
ներից: Խնդիրն այն է, որ բանւորական շարժու մե
այստեղ լուազոյն դպրոց է անցել: Խնդիրն այն է,
որ 90-ական թւականներին այստեղ է սկսել ընկեր
Լենինն իր գործնէութիւնը և ձեզից շատերի
քով, ձեզ համար աննկատելիօրէն կայ թէ և փոքրիկ
կաթին ընկեր Լենինի աշխատութեան, անխոնջ

գործնէութեան: Այստեղ Պետրոգրադում այժմ էլ
դեռ ամբողջ խմբակներ, ընկեր Լենինի աշակերտ-
ների բունը կգանենը, որոնք բերնէ-բերան ինտել-
լիգենտ պրօլետարներին աւանդել են այն, որ ու-
սանել են ընկեր Լենինից. բանւոր մարտիկներէ մի
ամբողջ սերունդ այստեղ բազմ է ունեցել իր շար-
քերում տեսնել այնպիսի ուսուցիչներ, ինչպէս ընկ-
Լենինն է...

Այս օրը, երբ մենք այսպէս ուրախ ենք հոգով
մեր ընկեր Լենինի առողջանալու առիթով, բայց
և դրա հետ միաժամանակ լեզափոխութեան ընդ-
հանուր դրութիւնը շարունակում է այնպէս լուրջ
մնալ, այսօրւան օրը, երբ մենք կամենում ենք չար-
գել ընկեր Լենինին և արդարացիւն նրա յոյսերը,
մենք պէտք է ասենք մեզ. «Թէկուզ մի քիչ նման
լինենք ընկեր Լենինին»:

Ես լիշում եմ մի յողովածու, որ լոյս տեսաւ
Սարատովում 1912 թ. մի խումբ մենշևիկների և
բունդիստների ձեռքով: Յիշում եմ, մէկը, ըստ
երեւոյթին՝ մենշևիկներից մի անկեղծ մարդ, այդ
յողովածուի մէջ տարւելով 1903 — 1905 թ. թ.
յուշերով, գրում է. «Ես մենշևիկ էի, ևս ատում
էի Լենինին, բայց երբ ես կարդացի նրա «Ի՞նչ
անել» («Что делать?») գիրքը, այն ժամանակ ուր
որ հեռուն էր փնտրում միտքս. «Ի՞նչ վատ չէ թէ-
կուզ մի քիչ նմանւել ուսու լեզափոխականի այն
իգէպիսի, որ նկարում է Լենինը մեզ համար»:

Այսպէս էր զրու՛մ մենշևիկը՝ Լենինի կառաղի հա-
կառակորդը:

Մենք, Լենինի աշակերտներս, հեանորդներս,
մենք կարող ենք ուղղակի և պարզապէս ասել.
«Այո, մենք ձգտում ենք զէթ փորր ինչ նմանել
միջազգային կոմմունիզմի այդ բոցաշունչ ատենա-
խօսին, սոցիալիստական չեղափոխութեան մեծա-
զոյն առաջնորդին ու առաքեալին, որպիսին երբ
և իցէ ճանաչել է աշխարհը: Եւ թող կեցի՛րնկեր
Լենինը: (Բ ու ուն ծ ա փ ե ը):»

ԸՆԿԵՐ ԻՒ ԿԱՄԵՆԵՒԻ ՃԱՌԸ

ԸՆԿԵՐ ԿԱՄԵՆԵՒԻ ԶԱՌԸ

Այսօր, երբ ո՛չ միայն Մոսկվան, ո՛չ միայն Ռուսիան, այլև համաշխարհային ամբողջ պրոլետարիատը ցնցւած է ընկ. Լենինի վրայ դորձւած նողկալի չարձակման դոչժով՝ Մոսկվայի Խորհուրդն առաջին անգամն է հաւաքուած: Այս մի բանի օրր, այն սե-նեակներում, ուր պատկած է ընկեր Լենինը, ամեն կողմից, ուր միայն կարող է հնչել կոմմունիստի ազատ խօսքը, բիւրասօր աւղեկութիւններ ու հե-առաջիկաներ են ստացուած: աւղեկութիւններ՝ առհա-ւաստեալ այն ջերմ սիրտ, որ պսակուած է ընկ. Լե-նինի անունը պրոլետարական աշխարհում: Բոլոր ուղի սղջոյնների մէջ մի բառ է հանդիպում՝ «առաջ-նորդ» բառը: Եւ իրօք, այն ամբողջ ուղին, որ ան-ցել է պրոլետարիատը, Ռուսիայի պրոլետարիատը, որպէսզի ցարկովի լծից հասնի պրոլետարական ա-զատ, սոցիալիստական պետութիւն կառուցանելուն, հաստատուած է այդ: Յետագարձ հայեացք ձգելով այդ ճանապարհին, մենք ամենուր-ամենուր, Յեղա-փոխութեան բոլոր հանդիպներում ընկ. Լենինի ան-ւանն ենք հանդիպում: Տասնեակ տարիներ սրանից առաջ նա սկսեց իր չեղափոխական գործունէութիւնը և զրահորեց բոլոր այն չափութիւնները, որ ան-հրաժեշտ են Սոցիալական Պրոլետարական Յեղա-փոխութեան լսկական առաջնորդ դառնալու հա-

մար. տարերային փտտահուծիւն զէպի պրոլետարիատը, որպէս զանդւածի, որպէս զաստկարգի, անպարտելի հաւատքով—[Թէ պրոլետարիատը կյաղթանակի, չնայած բոլոր արդելքներին, չնայած իր կրած բոլոր պարտութիւններին

Ես տեսել եմ բնկեր Լենինին ո՛չ ծիաջն չեղափոխական պրոլետարիատի յաղթանակները ու տօնական օրերին, ևս տեսել եմ նրան պարտութեան օրերին, երբ 1905 թ. չեղափոխութեան կրած շախախտման յետոյ, նա մնաց մի փոքրիկ ու աննկատելի խմբակի զլուխ կանգնած, աննշմարելի, «ստորերկրայ» աշխատանքի մոմենտներին, երբ մեզ փրճակուած էր մասներով թւել իրենց զիրքերու մնացած աշխատաւորներին: Այդ մոմենտներին Լենինը միայն այս խօսքերը զիտէր՝ «Ինչ էլ որ լինի, մենք պիտի յաղթանակենք, իսկ այժմ պիտի սսել, որ և[Թէ մեզ թակել են, ապա պրոլետարիատն «ա՛խ ու վա՛խ» չպիտի անի»:

Պէտք է չհառաչել, այլ աշխատել, անդադրուած աշխատել, անսասան դիմել զէպի յաղթանակ, չտատանւել, քանի որ վճիռն բնդունուած է: Ահա՛ հիմնական պատգամները, ահա հէնց իր՝ Վլադիմիր Իլիչի բնաւորութեան հիմնական գծերը, այն գծերը, որ թոյլ են տւել նրան բոլոր վճռական բողէներին, առանց անսարու հնացած, ծամծւած, մաշուած թէորիաներին սոցիալ-դեմոկրատներին, որոնք փորձուած էին չեղափոխական պրոլետարիատի ոտքն ու ձեռքը կաշկանդել, այն գծերը, որ թոյլ տւին

նրան ըստ ամենաջիւնի նւիրելի, փտտահանող պրոլետարական զանդւածների առողջ բնադղին, որովհետեւ նա անսասան հաւատուած է, [Թէ հէնց իր իսկ պրոլետարիատի մէջ են յաղթանակի նախապայմանները, և նա կարծուած է, [Թէ մէկ որ պրոլետարիատը ոտք զրեց սոցիալիստական պայքարի ճանապարհին, նա մինչև փերջ կ'փարի այդ պայքարը:

Ահա պատմական այն ուղին, ուր նա կանգնած էր այն պահուն, երբ սոցիալիզմի թերմածքները մարքսիզմի փառաւոր զբօշին էին փաթաթուած իրենց թէորիաները. բայց՝ Լենինը մի անսասանութիւն էլ ունէր՝ մասստչական բանւորական շարժման աներեր հաւատքն էր այդ: Պատեւազմի հէնց առաջին իսկ օրերը, երբ ո՛չ ծիաջն սոցիալիզմի առաջնորդները, այլև պրոլետարական զանդւածներն էլ բռնեցին իմպերիալիզմի ուղին, նա անսասան կանգնեց պրոլետարիատի զբօշի տակ, առանց ուշք զարձնելու այն ուղիներին, որ ուրիշներն էին բռնել:

Երբ թւում էր, [Թէ իր առջև բնկած ճանապարհն ամաչի է և այնտեղ լոկ տատասկն է տեւած, [Թէ սոցիալական չեղափոխութեան ուղին կապուել, Լենինն առաջինն էր, որ ասու. «Պրոլետարիատը կարող է խարւած լինել, կարող է սխալուել, բայց ևս հաւատուած եմ, որ նա կգանի իր ճանապարհը, և ևս կերթում այդ ճամբով, [Թէ և մենակ եմ մնացել»: (Մ ա փ ե ը):

Եւ այդ օրերին, ինչպէս և այն օրերին, երբ
 օտորպինեան հակադեղափոխութեան սպառնալիքի
 տակ ստիպուած էր վախճել Ռուսաստանից, իրեն
 հաւատարիմ մնացած ընկերները մի խմբակի ղլխին
 կանգնած մնաց նա և մի քանի տարուց յետոյ կա-
 րողացաւ պրօլետարական-սոցիալիստական յեղափո-
 խութեան դրօշը պարզել Ռուսիայում և այն էլ ո՛չ
 միայն դրօշը պարզել, այլ և յեղափոխութեան յարա-
 ճուն յաջողութիւնները տեսնելու երջանկութիւնը
 վայելել տեսնել թէ ինչպէս մարդիկ ընտելանում
 են յեղափոխութեան. մարդիկ, որ ցարդ դույց
 չգիտէին էլ թէ գոյութիւն ունի յեղափոխութեան
 մեծ առաջնորդ ընկեր Լենինը, թէ նա շատ վա-
 ղուց, դադանի թէ վտարանդի՝ ընդդէմ սարկու-
 թեան, ընդդէմ բռնութեան պրօլետարատի ընտ-
 վղումն էր քարոզում միշտ:

Այդ դրօշին, որ պարզեց նա Պետրոգրադում
 և Մոսկօյում, գծուած են վարձու սարուկների
 ապստամբութեան այդ լողունդները, և այդ դրօշն
 իրեն է ձգում ամբողջ աշխարհի ողջ պրօլետա-
 րիատի համակրանքը, և այժմ մենք ղխանք, որ
 ընկեր Լենինի անունը՝ սոցիալիստական առաջին
 պետութեան պարաղլխի անունը պատմութեան մէջ
 գրուած կմնայ իբրև մի մարդու անուն, որ ամենա-
 դաժան ու հակախաչի ժամանակ պրօլետարիատի հա-
 մաշխարհային ընդվզումն էր արժարժում, որ երբէք
 էլ սպասաւորական մարքսիզմի կանթը չի ընկել:

մարքսիզմի, որ տողորւած է արեւմտա-ևրօպական
 օպպորտունիզմով:

Համաշխարհային ընդվզումներ—ահա դրօշը,
 որ ծածանւում է աշխարհի վրայ, կապիտալի վար-
 ձու ստրուկների ընդվզումները, և այդ դրօշը ընկ-
 Լենինն է բռնած պահում: Նա ասում է. «Մի օրում
 կամ մի-երկու ամսում մենք չենք կարող չաղթա-
 հարել ճնշումն ու ստրկութիւնը, որ ստեղծւել են
 մի քանի հազար տարիների ընթացքում, բայց այն-
 պիտի դրութիւն է ստեղծւել, որ պրօլետարական
 յեղափոխութիւնը կարող է չաղթանակել թէև կը
 վճակի ի տարիներով կռիւ վարել»:

Ինն ամիս նա ղլուխ է կանգնած սոցիալիստա-
 կան պետութեան, և նրա աշխատանքը արեւմտա-
 ևրօպական ամբողջ պրօլետարիատի համար պատ-
 մական դաս կլինի: Նրանք, որ մեզնից յետոյ յեղա-
 փոխութիւն կսկսեն, պիտի ընկեր Լենինի դրքե-
 րով, գործով ու նրա ղեկընկերով, հրահանգներով
 ուսանեն: Նրանք դրանով կտօնորեն թէ ինչպէս
 պէտք է քար-քարի վրայ շարել նոր սոցիալիստա-
 կան հասարակութեան հիմքը գնելու:

Սպանիչի արդահատելի ձեռքը, որ բարձրա-
 ցու ընկեր Լենինի վրայ, ո՛չ թէ Վլադիմիր Իլիչի
 վրայ էր կրակում, նա կրակում էր իսկը պրօլետա-
 րական յեղափոխութեան ուղեղի և սրտի վրայ:
 Սպանիչը կարծում էր, թէ իր գնդակով կտպանի
 առևտական յեղափոխութիւնը: Բայց մեր ոչժը ո՛չ
 միայն առաջնորդների մէջ է, այլ իսկը բանւորա-

կան զատկարդի մէջ: Առաջնորդները կտրող են
 ընկներ, կտրելի է փոխարինել նրանց, բայց սոցիա-
 լիստական պրոլետարիատը կմնայ: Նւ, ստիպն, եիշտ
 էր տեսնւած հաշիւը, երբ սպանիչը ձեռքն բնկեր
 Լենինի վրայ էր բարձրացնում: Առանց Լենինի
 մեզ համար դժւար կլինէր լեզուփոխութեան նշորիտ
 ուղիները որոշել, առանց նրան մեզ չէր չաշողւի
 քաղաքացիական պատերազմի փոթորկոտ սահանքի
 մէջ այնպէս արագ ուղղել Պրոլետարական Յեղա-
 փոխութեան դեկը: Բայց՝ նրանք խաբւեցին. ընկեր
 Լենինը կենդանի է և մեզ հետ պիտի շարունակի
 այդ աշխատանքը: (Բ ու ու ն ծ ա փ ե ր):

Լենինը սերտ կապւած է մասսաների հետ
 Մասսան զղում է, որ պրոլետարիատի արիւնն է
 հոսում նրա երակների մէջ: Նա միայնակ չի ընկնի,
 և ես հաւատացած եմ, որ եթէ մ'ի վիճակի խոր-
 տակէր, ապա Լենինը կընկնի վերջին բարբիկազի
 վրայ, ուր մենք պիտի պաշտպանենք սոցիալիստա-
 կան լեզուփոխութիւնը: (Բ ու ու ն ծ ա փ ե ր):

Եթէ մենք ինն ամիս կանդուն ենք գաւերի
 ու բուրժուազխաչի արիւնարբու տարերային թշնա-
 մանքի միջև, եթէ մենք ինն ամիս պահպանում
 ենք Խորհրդային Իշխանութիւնը, ապա մենք կա-
 բող ենք համարձակ ասել, որ պիտի աչդ իշխանու-
 թիւնը պահպանենք և չ'ատց, որովհետև իւրաքան-
 չիւր նոր օր ուժեղացնում է մեզ և զօրաթափ
 անում մեր թշնամիներին: Իւրաքանչիւր օրն աւե-
 լացնում է մեր դաշնակիցների թիւը: Թ'է և ծանր

է մեր զրութիւնը, և մեր դէմ պժողալի դաւեր են
 նիւթւում, մենք, ամենքս ունենք չաղթանակի ան-
 խուսափելիութեան այն հաւատքը, որ խրախուսում
 էր Վլադիմիր Իլիչին և օգէորում պարտութեան
 ծանր մոմենտներին:

Մենք շրջապատւած ենք թշնամիներով և այն
 իսկ օրը, երբ սպանչի ստոր ձեռքը բարձրացա-
 ընկեր Լենինի վրայ, բացւեց անղլօ-Ֆրանս իմպե-
 ռիալիստների դաւադրութիւնը, որոնք պատրաս-
 տութիւն էին տեսնում ձերբակալել Սովնարկոմը և
 ապստամբութիւն առաջ բերել Մոսկվայում: Նրանք
 փորձում էին այստեղ, Մոսկվայում, Խորհրդային
 զօրքերի ապստամբութիւնը հրահրել ժողովրդական
 Խորհրդային Իշխանութեան դէմ: Մենք նիւթեք
 ու ապոցոյցներ ենք ստացել այն մասին, որ դիպ-
 րոմատիական կոչումով քօղարկելով և դիպրոմատի-
 ական կորպուսի ներկայացուցիչների արտօնութիւն-
 ներից օգտւելով, անղլօ-Ֆրանսիական աղէնաները
 մտադրել էին բանուորների ու զիւղացիների իշխա-
 նութիւնը տապալել:

Մեր զրութիւր կտրելի է հակիրճ բնութա-
 զրել: Դէպքերի բերումով՝ Խորհրդային Ռուսիան
 մարտական բանակատեղի (լազեր) է դարձել: Դրը-
 սից ու ներսից զէնք առած մեր վրայ են արշաւում
 ո'չ միայն զաղտազոլի սպանիչներ, որ զենքերը մեր
 առաջնորդներին են դարձնում, այլև այլերկրեայ աշ-
 խարհակախներ, որոնք նշնում են չաղթել մեզ, հա-
 ջից կտրելով, նաւահանդիսաները չափշտակելով և

տեղծելով մի գրութիւն, երբ հնարաւոր է Խորհրդային Իշխանութեան դէմ սոցսամբու թիւն կազմակերպել: Մենք օրհասական մոմենտին ենք հասել:

Մեր առաջնորդը՝ դաւադրի ձեռքով վերաւորւած՝ պառկած է անկողնում: Երկրի ներսը դաւադրութիւններ են բացուած, իսկ այնտեղ, Ֆրոնտում այլերկրեայ ուժերն են կանգնած: Ով էլ լինին նրանք, որ դալիս են մեր վրայ՝ չեխ-սլովակային զենեւայնեք, եսպոնական զնդապետները, թէ զըրկւած սպանիչները — մեզ համար տարբերութիւն չկայ: Մենք նետուած ենք նախկին անուաները: Մեզ համար լոկ երկու բանակներ կան՝ կոմունիստներին բանակը և բանակը թշնամ ներքի, որոնց մենք պիտի չաղթենք բոլոր միջոցներով: Այդ չաղթանակը մենք պիտի տանենք, որ ի վիճակի լինենք վեր բաճրայնել Սոցխալիստական Յեղափոխութեան գրօշր: (Ծ ա փ ե ր):

Մենք չենք հարցնում թշնամիներին՝ նա աչ էս-է՞ր է, աշխատաւորակա՞ն (արուգաւիկ), թէ՞ կապէտ: Այդ բոլորն այն խառն թափուած է աղտոտ դամբիւղի մէջ: Մենք հարցնում ենք մի բան. «Արդե՞ք, դու դէնք ես առնում Խորհրդային Ռուսիան պաշտպանելու, թէ՞ դէնք ես վերցնում, որ ուղղես աշխատաւոր զիւղացիութեան և պրօլետարիատի դէմ: Իւրաքանչիւր թշնամու հետ մենք պիտի մարտահանորէն վարւենք: Մենք պիտի պաշտպանենք մեր տերրիտորիայի (Երկրի) իւրաքանչիւր

թիւր, իւրաքանչիւր պրօլետարի և Խորհրդային աշխատաւորի կեանքը: (Ծ ա փ ե ր): Թող մեր թշնամիներն իմանան, որ մենք տուանց կուլի անձնատուր չենք լինի: Իրենց չարձակումներով նրանք մեզ սփփորեցրին զղօն լինել, իրենց անընդհատ դաւադրութիւններով մեզ հարկադրեցին պահակի պէս կանգնել պոսաի վրայ: Մեղնից իւրաքանչիւրին նրանք Սոցխալիստական Յեղափոխութեան պահակ են դորձրել: Այդ պոստում մենք պիտի մնանք և այդ ուղիով ընթանանք, ինչպէս դնում էին ընկերները Վոլոդարսկին, Ուսիւկիչը, Ուրիցկին: Մենք կզնանք մինչև վերջը՝ մեզ զոհաբերելով, թշնամիներին չխնայելով: (Ծ ա փ ե ր):

Այնտեղ, Ֆրոնտում այն տեղեկութիւնը, թէ ընկեր Լինինը սախալուծ էր թողնել նախադահական աթոռը Ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդում, որ անկողնի մէջ մաքառի այն գնդակի հետ, որով դաւաճանական ձեռքը խոցեց նրա մարմինը, շփոթութիւն չառաջացրեց, այլ՝ կատաղութեան ու եռանդի նոր մակընթացութիւն: Մենք պիտի զիտակցենք, որ ներքին և արտաքին թշնամիներին մեր լաւագոյն պատասխանն այն կլինի, եթէ մենք Վլադիմիր Իլիչին անկողնում կուրախայնենք, տեղեկացնելով, թէ Ֆրոնտում մենք շարպեցիք ու սրբեցինք բելոգլարդէյցիներին*) և վերադարձուած ենք այն քաղաքները (Կաղանը, Սամարան, Սիմբիրսկը),

*) Ճերմակ զվարդիականներն. հակա-խեղափոխականներն.

որոնց բանւոր բնակչութիւնն աչքը ջուր կտրած սպասում է, թէ երբ պիտի դան Կարմիր Բանակի ազատարար զորասլւենները: Աւելի լաւ տեղեկութիւն չենք կարող հաղորդել Վլադիմիր Իլիչին: (Մ ա փ ե ր):

Կարմիր Բանակը մեր օգնութեան կարիքն է գոում, նա անգոր է, եթէ մենք երաշխիք չա նք, թէ այստեղ թիկունքում մենք վերջ կտանք ամբողջ սարսափին, որ խանդարում է Կարմիր Բանակի յաղթանակները:

Կարմիր Բանակն այն ժամանակ կարշաւի, երբ կիմանայ, որ այստեղ, թիկունքում, հաստատ և անսասան բազուկներով են պահպանում իր ապահովութիւնը: Պէտք է օժանդակել նրան, որ լարել կարողանայ իր նիղերը:

Մենք զիտենք՝ որ շատ բանի կողմից մեղանում քայքայում է տիրում: Այստեղ, Մոսկվայում, շատ անհարթութիւններ կան:

Գուցէ ոչ-բոլորովին օգտագործւած է այն ամենը, որ կարելի է օգտագործել Խորհրդային Իշխանութեան պաշտպանութեան համար: Դրա մեղաւորը մենք ենք, ինչպէս և մեղաւոր է այն ռաջոնը, որ առանց պահակի, մեն-մենակ և անդէն՝ բաղմութեան մէջ՝ երբ շուրջը քինախնդրութիւնն է եռում, ընկէր Լենինին միտինդ դնալ թողեց:

Դարձեալ մեղաւոր կլինենք մենք ընկերներ, եթէ մեր ամբողջ նիղ ու ջանքը չենք թափի մեր կարմիր մարտիկներին ամեն տեսակ օգնութիւն հաս-

ցնելու: Մենք պիտի մեղնում, Խորհրդային Ռուսիայում, կարդաւորներ մեր անտեսական կազմակերպութիւնը, պետական կառավարութեան մեքենան այնպէս սարքենք, որ նա առանց անիւակապի ու կաշկանդի ընթանար, որ մենք զիտնայինք մեր բոլոր պահեստները, հաշի առած լինէինք բոլոր մարդկանց, որ իւրաքանչիւր բուրժուա աշխատէր և բոլոր մարմինները սահուն գործէին:

Այժմ հասել է ժամը, երբ մենք պիտի գործ դնենք ամբողջ եռանդնիս, որ ինչքան կարելի է շուտով կարգի դրենք այդ մեքենան: Եթէ մեր թըշնամիները կարծում էին, թէ, ժամանակաւորապէս ընկեր Լենինին իր պոստից հանելով, նրանք կազմալուծութիւն առաջ կրերեն մեր շարքերում, մենք պիտի պատասխանենք. «Ինչքան էլ բարձր լինի մեր մէջ ընկեր Լենինի գիրքը՝ ինչքան էլ թանկագին է նրա ղեկավարութիւնը, ինչքան էլ զօրաւորապէս պահել է նա մեզ հարկաւոր մոմենտներին, երբ կասկած էր ծագում, ինչքան էլ մեծ լինի Վլադիմիր Իլիչի գիրքը, մենք, պրոլետարական կազմակերպութիւնս, մեր սերտութեամբ և եռանդով այնպիսի բան կանենք, որ այն մոմենտին, երբ Վլադիմիր Իլիչն այստեղ ժողովի կդա, ի վիճակի կլինենք ասելու. «Մենք, առանց ձեռքներս ծալելու աշխատում էինք այն դաժան համար, դէպի որը կոչում էիք Դուք և ահա մեր աշխատանքի պատուները»: (Մ ա փ ե ր):

Մեզ անհրաժեշտ է այստեղ յաղթանակի ձրգ-
տել, ուստի և այն բանաձևի մէջ, որ առաջարկում
է Մոսկովսի Խորհրդի պրեզիդիուսմբ, մենք հրաւի-
րում ենք Մոսկովայի պրոլետարիատին՝ բոլոր ուս-
յուններում յատուկ բաժանմունքներ ստեղծել, յատուկ
կոմիսսիաներ, որոնք Մոսկովայում Խորհրդային Իշ-
խանութիւնը պաշտպանելու համար անհրաժեշտ
բոլոր ուժերը հաւաքէին և միւս կողմից պարզէին
այն ամենը, ինչ որ կարող է անել Մոսկովան՝ մեր
արևելեան Ֆրոնտն ամրացնելու համար: Մարտա-
կան Կոմիսսարիատից և ուրիշ տեղերից մեզ ստում
են. «Ինք մեծ հարստութիւններ ունէք. ուսմբե-
րը թափւած են զործարաններում, թնդանօթներն
ընկած են տաանց հսկողութեան»: Իս մեր զանցա-
ռութիւնն է: Մենք այնպէս պիտի անենք, որ և
ս'չ մի կարմիր մարտիկ իրաւունք չունենայ սակ
թէ Մոսկովայի բանւորներն ամեն ինչ չեն տւել
Ֆրոնտի համար և չեն նկատել իրենց ձեռքի տակ
ընկած հարստութիւնները, և որ նրանք բաւակա-
նաչափ հեռանկատ չեղան, որ զրաւէին ամբողջ գոյքը
և զօրացնէին մեր մարտական զանձարանը, թէ
նրանք մասների արանքով էին նայում՝ ինչպէս բուր-
ժուազիան թակարդ է յարում Խորհրդային Իշխա-
նութեան համար, առանց զղարու երկաթէ լուծը,
որ այդ բուրժուազիայից կրամէ ամեն ինչ, որ կա-
րելի է: Նրանք չեն խնայում, զնդակնին մեր առաջ-
նորդներին ուղղելով, նրանք չեն խնայում արօրը,
որ այդ արօրով լցնեն անգլիական կամ ֆրանսիա-

կան դրամներով գնւած ատրեանակները: Ս.յդ զըն-
դակներից երկաթէ շղթայ կլարրնենք մենք և այդ
շղթայով կկաշկանդենք բուրժուազիային: (Ս.մ.բ.ո.ղ.չ
դահլիճի բուռն ծափեր):

ՇԱՐԻ ԿԱԿՑԱՆՆԵՐ ԴՐՈՒՄԸ

ԸՆԿԵՐ Լ. ՏՐՈՑԿՈՒ ՅԱՌՔ

Ընկերներ, եղբայրական այն ողջոյնները, որ լսում եմ ես, ես մեկնում եմ այնպէս, թէ օլժմ, օլթ ծանր օրերին ու ժամերին մենք ամենքս, ինչպէս եղբայրներ, աւելի սերտ ենք գղում մեզ, բոլորս էլ խորունկ կարիք ենք գղում՝ աւելի խտօրէն լարել իրար, մեր Խորհրդային կազմակերպութիւններին, կանգնել մեր կոմմունիստական զրօշի աակ:

Յուզմունքով լի այս օրերին ու ժամերին, երբ մեր, և կատարեալ իրաւամբ կարելի է ասել, համաշխարհային պրոլետարիատի զրօշակիւր պառկած է անկողնում և մահւան սարսափելի ուրուականի դէմ պայքարում... Ընկեր Լենինի վրայ գործած յարձակման զոյժն ինձ և մի շարք բնկերների հասաւ Սփիւակոսկում, Կադանի Փրոնտում: Այնտեղ հարւածներ էին տեղում, հարւածներ աշխ, հարւածներ ձախից, հարւածներ նաև մեր ճակատին: Բայց այս նոր հարւածը խոր լիկունքից մի հարւած էր մեր մէջքին: Այդ դաւաճանական հարւածը նոր Փրոնտ բացից՝ ամենէն ցուաղին, ամենէն ահաւորը մեզ համար ներկայ մոմենտին. Փրոնտ, որ Վլադիմիր Իլիչի կեալին է կուում մահու դէմ: Եւ ինչ պարտութիւններ էլ չսպասէին մեզ այս կամ այն Փրոնտում, ես ձեզ հետ միասին հաւատում եմ ճօտալուտ չաղթանակին: Սակայն՝ Ռուսիայի և հա-

մայն աշխարհի բանւոր դասակարգի համար մասնակի պարտութիւններն այնքան ծանր, այնքան ողբերգական չէին լինի, որպիսին կլինէր ճակատադրական վախճանն այն Փրօնտում, որ անցնում է մեր առաջնորդի կրօնի վանդակով: Կարելի է հասկանալ, պէտք է միայն խոր մտածել, սևեռուն առելութեան այն ամբողջ ոչփշ, որ յարուցում և պիտի յարուցանի այդ դէմքը բանւոր դասակարգի բոլոր թշնամիների մէջ: Որովհետև բնութիւնն ի փառս աշխատել է, որ մի դէմքի մէջ ստեղծադործի բանւոր դասակարգի չեղափոխական անսասան եռանդի մարմնացումը: Այդ դէմքը՝ Վլադիմիր Իլիչ Լենինն է: Շատ ճոխ ու բազմազան է բանւորական առաջնորդների, չեղափոխական մարտիկների զարկէջը և ինձ, ինչպէս և էմիլդրանտ միւս ընկերներին, որոնք երբորդ տասնամեակն է ինչ չեղափոխական աշխատանք են կատարում, վիճակել է զանազան երկրներում հանդիպել բանւորական առաջնորդի բազմապիսի տիպերի, բանւոր դասակարգի չեղափոխական ներկայացուցչի: Բայց միայն յանձինս ընկեր Լենինի մենք ունինք մի դէմք, որ արեան ու երկաթի մեր դարաշրջանի համար է ստեղծւած: Մեր ետեն է մնացել այսպէս կոչւած բուրժուական հասարակութեան խաղաղ զարգացման դարաշրջանը, երբ հետզհետէ կուտակւում էին հակասութիւնները, երբ Եւրոպան ապրում էր այսպէս կոչւած սպառազէն խաղաղութեան փամփուռի, և արիւնք սոսկ գաղութներումն էր հոսում,

ուր զիշտորից կողիտայը միայն աւելի յետոց փողովրդներն էր պատառոտում: Եւրոպան հրճւում էր այսպէս կոչւած կապիտալիստական միլիտարիզմի խաղաղութեամբ: Այդ գարամիջոցում ձեււորւում ու կերպարանաւորւում էին Եւրոպայի բանւորական շարժման ամենաականաւոր առաջնորդները: Նրանց շարքում այնպիսի գերազանց մի դէմք էինք ճանաչում, ինչպէս մեծ հանգուցեայն էր, Աւգուստ Բերելը: Բայց նա ցոլացնում էր բանւոր դասակարգի աստիճանական և դանդաղ զարգացման շրջանը. եռանդի և այն երկաթէ եռանդի հետ նրան չառուկ էր զուշաւորութիւնը շարժումների մէջ և զգոնութիւնն իր ոտքի աակը անտղելու: Նա ցոլացնում էր բանւոր դասակարգի ուժերի աստիցոլացնում էր աննկատելի կուտակման պրոցեսը և նրա միտքը գնում էր քայլ առ քայլ, ինչպէս գերման բանւոր դասակարգը, համաշխարհային ուժակցիայի շրջանում, միայն աստիճանաբար էր բարձրանում վարից, ազատագրւում նախապաշարմունքներից: Նրա հողեկան կերպարանքն աճում, զարգանում և կարծր ու վեհ էր դառնում: Այդպէս էր Աւգուստ Բերելն իր զողափարների ու գործնէութեան մէջ. նա լուսողոյն դէմքն էր անցեալ և արդէն չաւիանութեան զիրկն անցած էպոխայի: Մեր դարաշրջանն ուրիշ նիւթից է շինւած: Դա մի դարաշրջանն է, երբ հին կուտակւած հակասութիւնները յանդան ահուելի պայթիւնի, երբ նրանք պատառատեցին բուրժուական հասարակութեան ամ-

բողջ կեղևը, երբ ժողովուրդների և բողոքական առեւտրի սպանդանոցից մինչև յատակը ցնցել էն ժամանակակից համաշխարհային կապիտալիզմի բոլոր հիմքերը. սպանդանոց, որ մերկացրեց դասակարգային բոլոր հակասութիւնները, որ ժողովրդական զանգուածներն երես առ երես կանգնացրեց միլիոնների անկման սարսափելի իրականութեան հանդէպ՝ չանուն օղուտի մերկ շահերի: Ահա այս էպոխայի համար Երուսաղեմի պատմութիւնը մոռացել է, մարտիր չի անցել, կամ չի կարողացել իր առաջնորդն ստեղծել, և իղուր չէ, որովհետև բոլոր առաջնորդները, որոնք պատերազմի նախօրեակին փայելում էին Երուսաղեմի բանւորական դասակարգի ամենամեծ վստահութիւնը, նրա երէկն էին ցոլացնում և ս'չ այսօրը... Եւ երբ Եկաւ նոր էպոխան՝ նախկին մարտիկների առամի կարածը չէր նա, դա սարսափելի ցնցումների և արիւնահեղ մարտերի էպոխան է: Պատմութեանը հանելի էր, — ոչ-պատահաբար, — մի ամբողջ կտորից մի դէմք ստեղծագործել Ռուսիայում, մի դէմք, որ ցոլացնում է իր մէջ մեր դաժան ու հոյակապ ամբողջ էպոխան: Կրկնում եմ՝ ոչ-պատահաբար: Ի՞նչ չիշում էր ընկերներ, որ 47 թ. ին այն ժամանակ յետամնաց Գերմանիան իր միջապայից հանդէս հանեց Մարքսի դէմքը, մեծադոջն մտրախիլի և մտածողի դէմքը, որ նախադու շակեց նոր պատմութեան նանապարհը: Այն ժամանակ Գերմանիան յետամնաց Երկիր էր, բայց պատմութեան կամքով այն ժամանակ Գերմանիայի ինտելիգեն-

ցիան յեղափոխական զարգացման շրջանն էր աղբուր, և բուրժուական ինտելիգենցիայի մեծադոջն ներկայացուցիչը, բուրժուական հարուստ ամբողջ զիտութեան ներկայացուցիչը կանգնեց յեղափոխական պրոլետարիատի հողի վրայ և մշակեց բանւորական շարժման ու բանւոր դասակարգի զարգացման ճրագիրը: Այն, ինչ նախատում էր Մարքսն այդ դարաշրջանում, պիտի մեր դարաշրջանն իրագործէ: Ի՞նչ դրա համար նրան պէտք էն նոր առաջնորդներ, որոնք լինէին մեր էպոխայի մեծ օղուկրոնները, երբ բանւոր դասակարգը, բարձրանալով մինչև պատմական զարգացման գագաթները, իր առջև պարզ տեսաւ պատմական մեծ Ռուսիկոնը, որից անհրաժեշտ է անցնել, և թէ մարդկութեանը վիճակած է ապրել, և ո'չ թէ փախել, ինչպէս մեռելոտիները պատմական մեծ նանապարհին: Այդ շրջանում ռուսական պատմութիւնը նոր առաջնորդ ստեղծեց: Ամենը, ինչ որ կար լուսադոջնը նախկին յեղափոխական ինտելիգենցիայի մէջ, ինքնագոհութեան նրա օղին, չանդուղն, ժպիւրհ առեւտրութիւն պէպի բռնութիւնը՝ այս ամենը ամփոփուեց այդ դէմքի մէջ, որը, սակայն, դեռ ևս Երուսաղեմի բանւորական օրերին անդառնալիքին իր կատարողութեան օրերին անդառնալիքից, բուրժուալը կարեց ինտելիգենտական աշխարհից, բուրժուալը կարեց հետ ունեցած սրա կապի պատանառով և ծծեց իր մէջ բանւոր դասակարգի զարգացման միտքն ու էութիւնը: Ռուսիայի Երուսաղեմը, յեղափոխական պրոլետարիատին յենեւրով, յեղաշրջելով նրա

ժամածութիւնը, այդ դէմքն այժմ էլ ամբողջ հաս-
կով կանգնել է քաղաքական հորիզոնում: Դա ընդ-
Լենինի դէմքն է, մեր լեղափոխական ժամանակա-
շրջանի մեծագոյն մարդու դէմքը: (Մ ա փ ե թ):

Ես գիտեմ, ընկերներ, զուք էլ գիտէք ինչ հե-
ծիասին, որ բանւոր դասակարգի բողոքն առանձին
անձնաւորութիւններից չէ կախւած, որ անհատն
անշնան է բանւոր դասակարգի շարժման ու զոր-
գոյցման պատմութեան մէջ: Անձնաւորութիւնը չէ
կարող իր նման և իր կերպարանքով սակեղծել բան-
ւոր դասակարգ և չէ կարող պրոլետարիատին նի-
շել զարգացման այս կամ ուղին: Սակայն՝ պրոլե-
տարիաթի նպատակներն իրազործելուն, նպատա-
կին հասնելուն օժանդակել կարող է անհատը: Իր
քննադատներն ու թշնամիները մատնանիշ էին
անում կարլ Մարքսին՝ թէ նա լեղափոխութիւնն
աւելի փողունակ է նախատեսել, քան նա իրազործ-
ւում է իրապէս: Դրան կատարեալ իրաւամբ
պատասխանում էին, թէ Մարքսը կանգնած էր բար-
ձրր լեռնագագաթին, ուստի և տարածութիւնը կարճ
էր երևում նրան: Ետտեքը, որոնց թւում նաև ես
— քանիցս քննադատել են Վլադիմիր Իլիչին, թէ նա
երկրորդական շաա պատճառներ, կողմնակի հան-
գամանքներ չէր նկատում: Ես պիտի ասեմ, որ
սնորմալ)՝ դանդաղ զարգացման ժամանակաշրջանում
դա կարող է քաղաքական գործչի համար թերու-
թիւն լինել, բայց դա մեծագոյն առաւելութիւնն
է քնկեր Լենինի, իբրեւ նոր էպոխայի առաջնորդի,

էպոխայի, երբ կողմնակի արտաքին ամեն պար-
զայ ընկնում ու նահանջում է, երբ միայն մնում է
դասակարգերի հիմնական ու անհաշտելի ներհակու-
թիւնը՝ քաղաքացիական կռւի ահեղ ձևով: Յա-
ռաջ չառելով իր լեղափոխական հայեացքը, նկա-
տել ու մատնանշել զլլաւորը, հիմնականն ու ամե-
նէն կարևորը—այս ունակութիւնը վերին աստի-
ճան չատուկ է Լենինին: Եւ նրանք, որոնց, ինչպէս
և ինձ, վիճակւած էր այս ժամանակաշրջանում մօ-
տից դիտել Վլադիմիր Իլիչի աշխատանքը, նրա
մաքի աշխատանքը, նրանք չէին կարող շիտակ և
անմիջական հիացքով չվերաբերւել, ես կրկնում եմ՝
չատկապէս հիացքով— թափանցող, կտրող այդ մրա-
քի հանդէպ, որ նիշում է ինչ արտաքին է ու պա-
տահական և վերցնում բոլոր հիմնականը, գործո-
ղութեան հիմնական ուղիները դժելով: Բանւոր դա-
սակարգը սովորում է գնահատել սոսկ ա՛յն առաջ-
նորդներին, որոնք, զարգացման ուղին բանալով,
գնում են անսասան, թէկուզ նոյնիսկ պրոլետարի-
ատի նախապաշարմունքները ժամանակաւոր խոչըն-
դոտ հանդիսանալին նրա ճանապարհին: Վլադիմիր
Իլիչի մաքի դանձր խճողւում է կամքի անսասա-
նութեանը, և ահա այդ չատկութիւնները միանալով
լեղափոխական իսկական առաջնորդ են ստեղծում
առաջնորդ, որ դարբնւած է առնական աներեր մրա-
քից ու անսասան կամքից:

Մենք բոլորս երջանիկ ենք, որ ամենք ինչ
թում ու ստում ենք, և կարողում Լենինին նւիր-

ած բանաձևերի մէջ՝ նեկրոլոգի բնութիւնը չէ կրօնական
Մենք ամենքս հաւատացած ենք, որ այս մօտիկ
Փրօնտում, որ անցնում է այնտեղ, Կրեմլում, կեանքը
կտալիս և որ Վլադիմիր Իլիչը շուտով կվերա-
դառնայ մեր շարքերը:

Եթէ, ընկերներ, ես ասի, թէ նա իր մէջ մար-
մնացնում է բունուր դասակարգի սոսնական միտքն
ու չեղափոխական կամքը, ապա կարելի է ասել, թէ
մի ներքին սիմբոլ և պատմութեան իմացական դի-
տաւորութիւնն է, որ այս ծանր ժամերին, երբ
ուրա բանուր դասակարգը բոլոր ուժերը լարած՝
սրտաբին փրօնտում կռիւ է մղում չեխ-սլովակներին,
Սեղլիաչի, Փրանսիաչի ու բելոգվարդէյեցիների դէմ,
մեր առաջնորդը կուռնում է այն վերքերի դէմ, որ
պատճառել են միլենոյն բելոգվարդէյեցիների՝ չեխ-
սլովակներին, Սեղլիաչի ու Փրանսիաչի դորձակալ-
ները: Այստեղ է ներքին կապն ու պատմական մեծ
սիմբոլը: Եւ ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ մենք ամեն-
քրս հաւատացած ենք, թէ մեր այն կուռնում՝ չեխ-
սլովակներին, բելոգվարդէյեցիների և անգլո-ֆրանսի-
ական փրօնտում՝ իւրաքանչիւր օր ու իւրաքան-
չիւր ժամ գորանում ենք մենք, (Ճ ա փ ե ր), այդ մա-
սին ես կարող եմ ասել ընկերներ, որպէս անմիջա-
պէս փրօնտից եկած ականատես, — այո՛, մենք ամ-
բանում ենք օրէցօր, մենք վայն աւելի դօրեղ կլի-
նենք Լրեկանից, միւս օրն աւելի հօր, վաղանից,
և ես չեմ կասկածում, թէ մօտ է այն օրը, երբ
մենք կարող ենք ձեզ ասել՝ Կազանը Սիմբիբուլը:

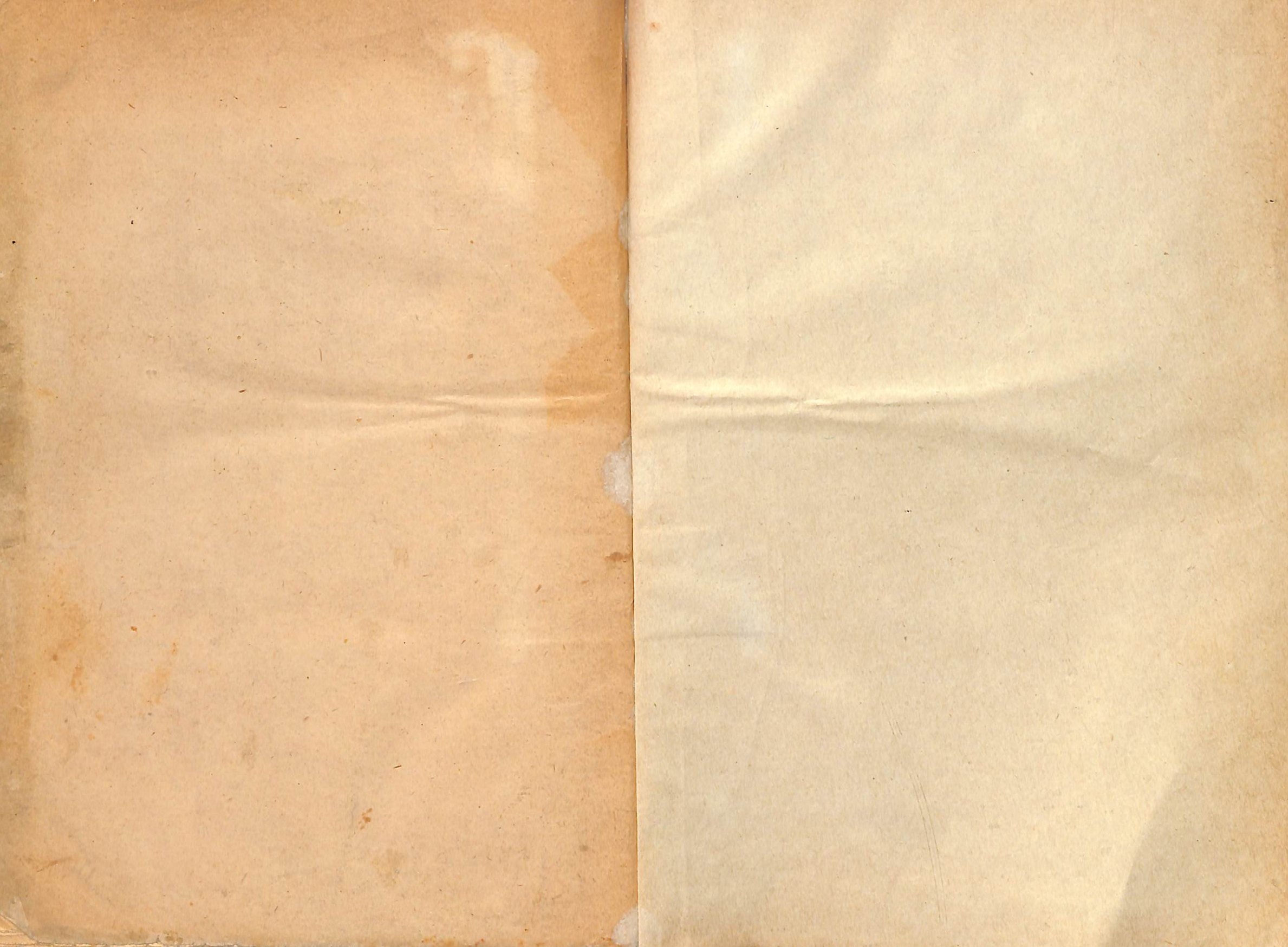
Սամարան, Ռեֆան և Ժամանակուորապէս դրա-
ւած միւս քաղաքները նորէն կվերադառնան մեր
Խորհրդային բնտանիքը. նմանապէս մենք յօջուռնենք,
որ միաժամանակ արագ թափով առաջ կերթնայ ըն-
կեր Լենինի վերածնութեան ու կադուրման պրօ-
ցեսոր: Բայց և այժմ, երբ նրա պատկերը, կարգից
ժամանակաւորապէս դուրս եկած վիրաւոր առաջ-
նորդի պատկերը կանգնում է մեր առջև, մենք զի-
տենք, որ մի բովանդակ անգամ նա չի հեռացել մեր
շարքերից, որովհետեւ դաւաճանական զնդակներով
առ ժամանակ խոցւած՝ նա զարթնեցնում է մեզ
ամենքիս, կապում ու յառաջ է մղում: Ես չեմ գի-
տել և ո՛չ մի ընկերոջ և ո՛չ մի ազնիւ բանօրի
որի ձեռքերն անդօր վար իջնէին ընկեր Լենինի
վրայ դորձւած դաւաճանական շարձակման դոյժն
առնելու պահուն, բայց ես ասանեակ մարդիկ եմ
տեսել, որոնց բռունքներն են կծկել, բազուկները
դէպի դէնքը զնայել, ես տեսել եմ հարիւրաւոր և
հազարաւոր շրթիւններ, որ Լրդում էին անխը-
նայ վրէժխնդիր լինելու պրոլետարիաչի դասակար-
գային թշնամիներից:

Ես չգիտեմ՝ մեր խօսքերն ու մեր սրտի բա-
բախման արձագանքները կը հասնեն, արդեօք, Լենինի
անկողնին, բայց ես չեմ կասկածում, որ նա
զգում է այդ: Ես չեմ կասկածում, որ ատկաւին
տենդաղին իր ջերմութեան մէջ նա զիտէ, որ այժմ
մեր սրտերն էլ են զարկում կրկնակի, եռակի աւել-
ուով: Այժմ ու ելի պարգ, քան երբ և իցէ մենք

ամենքս գիտակցում ենք, որ մենք կոմմունիստական Խորհրդային մի' բնտանիքի անդամներն ենք: Նրբէք մեզինից իւրաքանչիւրի անձնական կեանքն այնպէս երկրորդական և երրորդական չէ թւայելի նչպէս այն մոմենտին, երբ մեր ժամանակի ամենամեծ մարդու կեանքն է մահւան վտանդի ենթարկուած: Իւրաքանչիւր լիմարուկ կարող է գնդակահարել Լենինի դանդը, բայց վերստեղծել այդ դանդը՝ դժւար է անգամ իր իսկ' բնութեան համար:

Բայց ոչ, նա ոտքի կելնի շուտով՝ մաքրի ու օտեղծագործութեան համար, մեղ հետ միասին պայքարելու համար: Մենք էլ մեր կողմից խոստանում ենք մեր թանկագին առաջնորդին՝ որ քանի մեր սեփական դանդերում կայ կեանքի ոյժ, և մեր սրբօերում ջերմ արիւնն է բարախում՝ մենք հուշատարիմ կմնանք կոմմունիստական լեղափոխութեան գրօշին... Բանւոր դասակարգի թշնամիների դէմ մենք պիտի պայքարենք մինչև արեան վերջին կաթիլը և մինչև վերջին շունչը: (Բ ու ռ ու ն և երկար օ ա և ծ ա փ ե թ):

« Ազգային գրադարան

NL0180048

